

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Marcela Nováková

Právo a společnost'

Diplomová práce

Olomouc
2010

Čestné prehlásenie

**Prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému „Právo a spoločnosť“
vypracovala samostatne a citovala som všetky použité zdroje.**

V Žiline dňa 1. apríla 2010

.....

Marcela Nováková

Veľmi rada by som sa úprimne poďakovala vedúcemu mojej diplomovej práce JUDr. Petrovi Osinovi, Ph.D. za vedenie práce, cenné rady, konzultácie a priateľský prístup pri spracovaní tejto práce.

Obsah

1. Úvod	6
2. Rola a hodnota práva v spoločnosti	8
2.1. Právo a spoločnosť: pokus o vymedzenie pojmov	8
2.2. Pôsobenie práva v spoločnosti	11
2.2.1. Právo a štát	11
2.2.2. Právo ako univerzálny regulátor	13
2.2.3. Pôsobenie práva a jeho hranice – limity slobody	15
2.3. Morálne normy a hodnoty dnešnej spoločnosti	19
2.3.1. Sloboda	20
2.3.2. Rovnosť	21
2.3.3. Spravodlivosť a právo	22
2.3.4. Právo a morálka	23
3. Efektivita a účelnosť práva	24
3.1. Znalosť práva	25
3.2. Postoje k právu	29
3.2.1. Pozitívny postoj k právu	30
3.2.2. Negatívny postoj k právu	32
3.3. Obsolentné právne normy resp. tzv. "nezmyselné zákony"	34
3.3.1. Slovenská republika	34
3.3.1.1. Zákon o rodine	34
3.3.1.2. Zákon o ochrane prírody a krajiny	35
3.3.1.3. Vlastenecký zákon	36
3.3.2. Európa	37
3.3.3. USA	40
3.3.4. Austrália a Ázia	45
3.3.5. Afrika	47
4. Spravodlivosť a legitimita v práve	49
4.1. Právo ako garant spravodlivosti	49
4.2. Legitimita v podmienkach slobody a práva	50
4.3. Moc a násilie v spoločnosti	52
4.4. Zákon ako nástroj moci	53
4.5. Autorita zákona, neznalosť zákona	56
4.6. Liberalizmus	60
5. Stabilita a dynamika v práve	64
5.1. Kontinuita a diskontinuita štátu a práva	66
5.2. Vzťah práva a spoločenských javov	68
5.2.1. Sociálna deviácia a právo	69
5.2.1.1. Kriminalita	71
5.2.2. Sociálna kontrola	71
6. Záver	74
Zoznam použitej literatúry	75
Abstrakt	79

Abstrakt	80
Zoznam kľúčových slov v slovenskom jazyku	81
Zoznam kľúčových slov v anglickom jazyku.....	82

1. Úvod

„Spoločnosť je viac ako jednotlivec iba ak je slobodná.“

Friedrich von Hayek

V súčasnej dobe, predovšetkým k obecně vyššiemu vzdelaniu ľudí žijúcich v spoločnosti a k rozmanitým druhom informácií je všeobecne známe, čo je právo. Je však diskutabilné, či si pod týmto pojmom predstavujeme všetci jedno a to isté. Skôr by som mohla tvrdiť, že by to bolo len málo pravdepodobné. Predstavu o práve však má každý znás.

Keď sa potom povie spoločnosť, tu už máme skoro jasnú predstavu. V spoločnosti žijeme, dokonca by sme mohli povedať, že nám je omnoho bližšia ako právo. Pretože z vlastných skúseností viem, že pre veľa ľudí je právo niečo vzdialené, niečo nedotknuteľné. Niečo, čo sa týka právnikov, advokátov, notárov a podobne.

Čo sa týka predstavy o práve, vo väčšine prípadoch pod týmto pojmom vidíme súbor nejakých noriem, pravidiel, ktoré stanovujú či určujú čo má byť a ako alebo naopak, čo byť nemá a prípadne čo sa stane vtedy, keď sa toto pravidlo poruší. Málokto už potom premýšľa nad tým, že tu existujú určité pravidlá, ktoré sa s právom prelínajú, ktoré sú pre spoločnosť nemenej dôležité, i keď nie sú stanovené výslovne v právnych predpisoch.

Pri písaní tejto práce som sa dostala k myšlienke, ktorú raz vyjadril Karel Čapek. Povedal: *"Veľmi ľahko, dajme tomu, sa povie, že les je čierny, ale žiadny strom v lese nie je čierny, ale je červený a zelený, pretože je to obyčajná borovica alebo smrek. Veľmi ľahko sa povie, že spoločnosť je zlá, ale bežte tam hľadať zásadne zlých ľudí. Pokuste sa súdiť svet bez brutálnych generalizácií; za chvíľku vám nezostane z vašich zásad ani šupka."*

Táto práca neprináša odpoveď na otázku, čo je právo a čo spoločnosť. Nehovorí o tom, čo robiť, aby spoločnosť, v ktorej žijeme bola prínosná. Táto práca však poukazuje skôr na to, kde robíme chyby. Nemyslím tým iba zákonodarcov, ale všetkých ľudí, žijúcich v spoločnosti a teda podieľajúcich sa na vytváraní "zákonov". Zákonov prírodných. Vychádzajúcich zo spravodlivosti, zo slobody, z morálky.

Mojím zámerom je prácu pojať obecně, pretože existuje príliš veľa analýz zmienených pojmov a svojimi závermi idú niektoré z nich veľmi zásadne proti sebe.

Mojím cieľom je teda pojať prácu ako text, ktorého obsah by viedol k utvoreniu si vlastnej základnej predstavy o zmienenej problematike.

V kapitole nazvanej "Rola a hodnota práva v spoločnosti" opisujem základné pojmy vo vzťahu k práci. Definície práva a spoločnosti považujem za východisko pre ďalšie kapitoly, bez tohoto popisu by bola ďalšia časť práce čiastočne neobjasnená. Pritom poukazujem na "nutnosť" regulácie spoločnosti vo vzťahu k právu pri dodržiavaní optimálnej miery slobody. Dôležitú rolu v tejto kapitole zohrávajú hodnoty dnešnej spoločnosti.

Ďalšia kapitola sa venuje predovšetkým poukázaniu na napíňanie účelu pôsobnosti práva. V jednotlivých častiach tejto kapitoly som popísala rôzne zákony, ktoré sa zdajú byť nezmyslom, pričom mám neustále na mysli situácie, ktoré museli predchádzať uzákoneniu týchto predpisov.

V kapitole "Spravodlivosť a legitimita v práve" rozoberám predovšetkým moc, násilie v spoločnosti a a contrario k tomu – liberalizmus. Poukazujem pritom na známu formuláciu "Ignorantia iuris, non excusat".

A konečne, častým zmenám v práve, nutnosti nejakej "stability" v zákonoch a možnosti ich derogácie s možným následkom deviácie v práve sa zaoberám v poslednej kapitole.

2. Rola a hodnota práva v spoločnosti

„Ten potom, kto nie je pre spoločenstvo užitočný alebo pre svoju sebestačnosť nikoho nepotrebuje, nie je časťou obce a je buď zvieraťom, alebo bohom. Vo všetkých ľuďoch je od prírody pud k takémuto spoločenstvu. Lebo ako je človek najlepším tvojom, ak je takto dovŕšený, tak je tvorom najhorším zo všetkých, ak žije mimo zákon a právo.“

Aristoteles

Právo je jedným zo základných inštitútov, ktoré spoločnosť zriadila pre vznik nových regulatívnych pravidiel svojho života. Človek tak poveril iného človeka, resp. skupinu ľudí, aby druhým dávali pravidla. Dal mu moc. Základom tohto procesu je legitímne zmocnenie spoločnosti danej skupine osôb alebo jednotlivcovi, aby vytváral právo.

2.1. Právo a spoločnosť: pokus o vymedzenie pojmov

"Čo je to právo?" Je jednoduché položiť si túto otázku, no nie je to z oblasti právnej filozofie, či právnej teórie komplexne uchopiteľné. Otázku "Čo je to právo?" si položil i český právny filozof V. Čermák, ktorý na ňu odpovedá takto: *"To práve nie je bezpečne známe a zároveň tak vytyka právnej vede, že "neodpovedá na svoju najzákladnejšiu otázku ani zd'aleka uspokojivo."*¹ Čermák sám cituje Kantov výrok, že otázka "čo je právo" uvádza právneho vedca do rovnakých rozpakov, ako otázka, "čo je pravda" by uviedla do rozpakov logika.² Tento pojem je chápaný v rámci jednotlivých smerov a prístupov značne rozdielne, každý z nich poukazuje na iné aspekty tohto fenoménu – právo je polysém.³ O práve tak panuje veľa sporných mienení. Nemecký právny filozof Robert Alexy hovorí, že *"spor o pojem práva je sporom o to, čo je právo."*⁴

¹ Čermák, Vladimír. Otázka demokracie. Hodnoty, normy a inštitúcie. IV. diel. Olomouc: Olomouc 1999, s.15

² Knapp, Viktor. Teorie práva. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 42

³ Harvánek, Jaromír. a kol. Teórie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 24

⁴ Alexy, Robert. Pojem a platnosť práva. Batislava: Kaligram, 2009, s. 27

Avšak určitú predstavu má každý z nás. Predstava laikov sa však samozrejme bude líšiť od predstavy právnikov. Každý právnik má o pojme práva viac či menej jasnú predstavu, ktorá sa prejavuje v jeho praxi. Pojem právo, ktorý je základom právnickej praxe, sa vo všeobecnosti predpokladá ako samozrejmy. V obvyklých prípadoch, dokonca i vtedy, ak je ich riešenie sporné, sa považuje za prebytočné začať uvažovať o pojme práva. Vec sa má inak v neobvyklých prípadoch. V nich sa pojem práva, stojaci v pozadí každej právnickej praxe, aktualizuje a stáva sa naliehavým problémom.⁵

Jednotlivé definície práva sa líšia podľa odvetvia, pre ktoré boli podané, rovnako ako myšlienok, ktoré mali byť takouto definíciou podkladané. Pretože sa táto práca zaoberá predovšetkým vzťahom práva a spoločnosti, nutnosti či nenuťnosti regulácie spoločnosti prostredníctvom práva, zákonov a autorít, v takej najobecnejšej rovine môžem povedať že ide o vzťah dobra a zla k regulačnému systému nazvanému právo, dovoľm si, rovnako ako mnohí iní autori, vytvoriť svoje vlastné vymedzenie práva tak, aby v sebe patrične odrážalo prejednávane javy. Právo je hmotne chránenou projekciou predstavy dobra tých, ktorí disponujú v spoločnosti najväčšou silou.

Nemecký znalec rímskeho práva a právny teoretik 19. storočia Rudolf von Ihering hovorí, že *"Cieľom práva je pokoj, prostriedok na dosiahnutie tohto cieľa je však boj. Dokiaľ právo musí byť pripravené na útok bezprávia – a to bude trvať, kým bude svet svetom, nebude práva bez boja. Životom práva je boj, boj národov, štátnej moci, stavov, jednotlivcov."*⁶ Podľa Iheringa právo nie je pojem, ale živá sila: právo vníma ako výsledok boja, ktorý pramení v ľudskom egoizme. Ihering sa snaží dokázať a zároveň poukázať na to, že každý človek je v boji za vlastné právo súčasne bojovníkom za právo v spoločnosti. Každé toto bojujúce individuum tak akoby chcelo týmto svojím bojom prispieť k uskutočneniu idey práva na zemi. Neplatí to však pre všetkých. Túto povinnosť majú len niektorí. Zvyšná časť ľudstva, žijúceho v určitej spoločnosti tak prežíva život *"bez odporu a prekážky v upravených kolajach práva a keby sme im povedali, že právo je boj – neporozumeli by nám, pretože právo poznajú iba ako stav pokoja a poriadku."*⁷

⁵ Alexy, Robert. Pojem a platnosť práva. Bratislava: Kaligram 2009, s. 27

⁶ Ihering, Rudolf von. Boj za právo. Bratislava: Kaligram 2009, s. 35

⁷ Ihering, Rudolf von. Boj za právo. Bratislava: Kaligram 2009, s. 35 a násl.

Na právo môžeme pozeráť v dvoch zmysloch. V zmysle objektívnom a v zmysle subjektívnom. Právo v objektívnom zmysle chápeme ako súhrn platných právnych princípov v štáte, zákonný poriadok života, právo v subjektívnom zmysle je konkrétne vyústenie abstraktného pravidla do konkrétneho oprávnenia osoby. V oboch smeroch sa však právo stretáva s odporom, v obidvoch smeroch má odpor premôcť, t.j. presadiť alebo obhájiť svoju existenciu v boji.⁸ Podľa Iheringa "*boj vyplýva z podstaty práva*" a keďže je podľa neho "*táto skutočnosť nepopierateľná*", nie je nutný extra výklad týkajúci sa vzťahu štátu a práva, uskutočňovanie práva zo strany štátu, udržiavanie právneho poriadku z jeho strany potom vraj "*nie je nič iné ako nepretržitý boj proti nezákonnosti, ktorá ho porušuje*."⁹

Týmto sa teda dostávam k ďalším otázkam: "Čo je spoločnosť? Ako funguje? Predovšetkým teda, v akej forme."

V najširšom slova zmysle môžem povedať, že spoločnosť je pojem, ktorý je synonymom pre ľudstvo, človečenstvo ako celok, ľudský rod, zoskupenie osôb oboch pohlaví a rôznych vekových skupín spojených do sebestačných zoskupení. V najužšom slova zmysle je to súbor osôb žijúcich v skupinách na vymedzenom ohraničenom území, ktoré kontroluje politická moc opierajúca sa o spoločné normy sankcionované zákonmi. Vo vzťahu k právu a moci môžeme spoločnosť vidieť ako skupinu ľudí s vlastným mocenským systémom, relatívne nezávislým od mocenských systémov iných skupín.

Sociálny život jednotlivca sa tak začína jeho včleňovaním do spoločnosti. Ide o proces učenia a adaptácie na podmienky života v spoločnosti a najmä na normatívny a hodnotový systém a ich požiadavky na správanie. Potreba sociálneho života, ktorá sa v procese socializácie transformuje na hodnotu, diktuje každému jedincom, čo má robiť, aby prežil.

Spoločenské role nie sú vo svojej podstate ničím iným ako súhrnom spoločenských noriem, ktoré upravujú konanie jednotlivca voči iným na jednej strane, a sú súhrnom očakávaní, požiadaviek a nárokov jedinca na konanie voči nemu. Súhrn týchto normatívnych požiadaviek jedného k ostatným a ostatných voči jednému, ako aj jedného voči druhému, vytvárajú spoločenskú sieť vzťahov medzi jednotlivcami, ale aj skupinami, ktorú možno nazvať spoločenskou normativitou.

⁸ Ihering, Rudolf von. Boj za právo. Bratislava: Kaligram 2009, s. 37

⁹ Ihering, Rudolf von. Boj za právo. Bratislava: Kaligram 2009, s. 37

Spoločnosť, ktorá chce pretrvať a reprodukovať svoje hodnoty a kultúru, nutne vyžaduje reguláciu, ktorú do nej prináša poriadok a tento poriadok udržuje, udržuje tým i rovnovážny stav spoločnosti. Právnou formou organizácie spoločnosti je potom štát. A až právnou reguláciu získava štát svoju konkrétnu formu, stáva sa niečím viac ako len koncentráciou moci. „Kde je spoločnosť, tam je aj právo.“ („Ubi societas, ibi ius“), hovorievali starovekí Rimania vďaka Cicerovi.¹⁰

2.2. Pôsobenie práva v spoločnosti

Existencia práva v spoločnosti predpokladá verejnú autoritu. Autorita je spôsobilosť jednotlivca či skupiny určovať správanie ľudí pomocou noriem. Tvorba právneho systému je zložitý proces, v ktorom v podmienkach reprezentatívnej demokracie sa uplatňujú rôzne mechanizmy tvorby spoločenskej vôle, ktorá sa navonok prejavuje ako vôľa štátu. Obsahom týchto právnych noriem je práve táto spoločenská vôľa a spoločenský záujem.¹¹

2.2.1. Právo a štát

Právo je dnes úzko späté so štátom. Štát, teda priestorovo ohraničený útvar, na ktorého území sú ľudia podrobení právnej regulácii, vznikol za účelom dosiahnutia blaha celej spoločnosti. Účel, ktorý tu opisujem, teda práve to dosiahnutie blaha celej spoločnosti sa niekedy nemusí kryť s predstavou účelu štátu tých, ktorí tento štát zriaďujú, či udržujú, ale to neznamená, že sa tento skutočný účel zmení. Hlavným prostriedkom k dosiahnutiu účelu je potom právo. Jozef Prusák vo vzťahu k účelnosti práva zastáva názor, že *"právo je účelným nástrojom politickej moci vládnucej triedy, je účelné vo vzťahu k uskutočňovaniu diktatúry vládnucej triedy pomocou právnych noriem. Obrazne povedané, právo je dobrým a adekvátnym nástrojom podriadenia obyvateľstva vôli vládnucej triedy v okruhu tých spoločenských vzťahov, ktoré*

¹⁰ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 16

¹¹ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s.16 a násl.

vládnuca trieda právne reguluje v objektívnej determinácii vlastných materiálo-ideologických potrieb a záujmov."¹²

V modernej dobe je právo späté so štátom, ako základnou spoločenskou inštitúciou priamo existenciálne. Toto spojenie sa podľa Pavla Maršálka uskutočňuje v dvoch rovinách: formálnej – štát funguje ako skoro výhradný normotvorca a materiálnej – štátu prislúcha monopol na donútenie ku splneniu právom uložených povinností.¹³ Maršálek pritom vychádza z teórie Gerlocha, ktorý zároveň tvrdí, že "*organizácia štátu je upravená právom.*"¹⁴

V právnej teórii disponujeme pojmom právny štát. Pojem právny štát má mnoho filozofických, politických a rýdže právnických súvislostí, ale zároveň predstavuje i jedno z ústredných sociologicko-právnych tém.¹⁵ Čo tento pojem vlastne znamená? Ide o dnešný vzťah štátu a práva. Právny štát je štát, ktorý uznáva primát práva. Jeho zmyslom je zaistiť slobodu a rovnosť v právnom zmysle. Tento štát, resp. jeho orgány sú viazané právom a ním sú tiež limitované.¹⁶ Podľa Gerlocha je právny štát bežne spájaný s demokratickým systémom.¹⁷ Tento štát, nazývaný právny by podľa Maršálka nemal byť charakterizovaný iba legalitou, ktorá bola známa už antickým filozofom, či na viazanosti štátnych orgánov zákonom a na predstave zákona ako dominantného prameňa práva. Ale malo by sa jednať o štát, ktorý by i nadto bol demokratický, postavený na princípe del'by moci, rešpektujúci ľudské práva, hodnoty potvrdené právnym vývojom – sloboda, rovnosť, spravodlivosť a právna istota a bol by orientovaný do určitej miery i sociálne.¹⁸ S tvorbou do určitej miery akéhosi "sociálneho" štátu súhlasí i starogrécky filozof Platón, ktorý kedysi povedal: "*Človek je, ako hovoríme, tvor krotký, a ak sa mu dostane správnej výchovy a šťastnej prirodzenosti, stáva sa spravidla tvorom najbožskejším a najkrotším, avšak keď sa vychová nedostatočne alebo nedobre, najdivokejším, čo ich zem plodí. Z týchto dôvodov nesmie zákonodarca dopustiť, aby bola výchova detí vecou druhoradou a vedľajšou, ale hľadiac k potrebe, aby najskôr a na začiatku bol zvolený ten, ktorý by sa o ne staral: musí sa čo najviac vynasnažiť, aby im ustanovil a*

¹² Prusák, Jozef. Právo v spoločnosti. Bratislava: Obzor 1980, s. 16

¹³ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s. 85

¹⁴ Gerloch Aleš. Teorie práva. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk 2000, s. 217 a násl.

¹⁵ Příbání, Ján. Sociologie práva. Praha: Sociologické nakladatelství 1996, s. 120

¹⁶ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s.85

¹⁷ Gerloch Aleš. Teorie práva. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk 2000, s. 209

¹⁸ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s.86 a násl.

prikázal za správcu muža, ktorý by bol zo všetkých občanov po všetkých stránkach najlepší."¹⁹

Štát je teda tvorcom práva a garantom jeho realizácie. Právo je potom v spoločnosti uplatňované prostredníctvom autority. Legitímna verejná štátna autorita tak vzniká na základe práva, je spôsobilá určovať správanie členov spoločnosti pomocou právnych noriem, ktoré v demokratickej spoločnosti vcelku rešpektuje tak štátna moc, ako aj väčšina jej členov.

Členovia spoločnosti uzavreli spoločenskú zmluvu, na základe ktorej postupujú časť svojej zvrchovanej slobody celku, verejnej autorite – štátu, výmenou za ochranu slobody, ktorú si ponechali a tiež výmenou za bezpečnosť, ochranu života, majetku a iné hodnoty, ktoré sa verejná autorita zaviazala ochraňovať na základe práva. Spoločenská zmluva je vlastne v modernom chápaní ústavou, v ktorej sú zakotvené práva a povinnosti obidvoch strán.²⁰

2.2.2. Právo ako univerzálny regulátor

Ak sa narodí dieťa, je nutné starať sa oň. Prvých pár rokov svojho života je totiž neschopné, postarať sa o seba. I keď už v tejto dobe sa dieťa učí. Poznáva svet okolo seba, učí sa komunikovať a zaraďuje sa do spoločnosti. Spočiatku preberá vzory chovania, ktoré pôsobia v jeho najbližšom okolí. Podobne je to s právom. I právo je tu preto, aby ukazovalo ľuďom, ako sa realizovať v spoločnosti. Tak, aby to bolo optimálne pre všetkých.

V spoločnosti existujú tri hlavné normatívne systémy: právo, morálka a náboženstvo. Ich hlavný účel spočíval v poslaní regulovať spoločenský život. Právo i morálka sa však postupom času vymanili z vplyvu náboženstva a tak právo prestalo byť garantom jednotného, náboženského svetonázoru. Podobne to bolo i s morálkou. Právo sa tak stalo univerzálnym regulátorom spoločnosti a garantom sociálnej integrity. Morálka naproti tomu stratila svoju obecnú platnosť.²¹

Toto všetko kladie na právo zvýšené nároky. Aby však právo mohlo byť a bolo efektívnym nástrojom regulácie spoločenských vzťahov musí podľa Maršálka spĺňať nasledujúce podmienky:

¹⁹ Platón. Zákony. Praha: Oikoymenth 1997, s. 150

²⁰ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 35

²¹ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s. 223 a násl.

- právo má svoje medze a musí byť užívané primeraným spôsobom – z toho vyplýva, že právo nie je "všemocné",
- právo, ktoré je vytvárané musí byť obecné dobré, musí rešpektovať právne princípy, princípy morálky (právo je minimom morálky²²) a zároveň rešpektuje biologicko-sociálne danosti človeka,
- a dôležitý je rozvoj právneho vedomia obyvateľstva bez ohľadu na to, že sa ľudia i napriek malej znalosti práva vo svojej väčšine chovajú v súlade s ním.²³

Je veľmi dôležité, aby sme brali do úvahy to, že právo je systém normatívny, systém otvorený, ktorý je v neustálej interakcii so spoločnosťou, ktorý sa vyvíja a to nielen formálnou tvorbou právnych noriem, ale taktiež pôsobením spoločenského vývoja. Na právo však pozeráme aj ako na informačný systém. To znamená, že toto právo musí informovať ľudí o tom, čo je právo a čo je v súlade s právom. Aby ľudia vedeli, ako sa majú chovať. Právo je teda ako normatívny systém jazykovo vyjadrené. U nás konkrétne sú informácie adresátom prenášané prostredníctvom právnych predpisov. Právna regulácia sa javí ako cieľavedomé pôsobenie, ktoré je zamerané na formovanie ľudského vedomia a správania v právnych vzťahoch, jednotne s poznaním objektívnych súvislostí, v súlade so záujmami rozvoja spoločnosti, ktoré normotvorca vyjadril v obsahu právnej normy.²⁴

Právo teda zaberá zvláštne miesto medzi normatívnymi systémami pôsobiacimi v spoločnosti. Podľa Jiřího Přibáňa je právo jediným normatívnym systémom, na ktorého úrovni je možné spoločnosť integrovať.²⁵ Právo predstavuje taký systém normatívnej úpravy, ktorý je najsilnejšie formalizovaný, racionálne a účelovo vytvorený. Právo hrá zásadnú úlohu pri riešení konfliktov a udeľovaní sankcií.

Pôsobí pritom ako spoločenský regulátor, pričom reguláciou chápeme pôsobenie jedného systému (riadiaceho) na systém iný (riadený) za účelom zachovania alebo zmeny systému riadeného. Právo predstavuje systém spoločenských noriem a ako také nadobúda vo vzťahu ku spoločnosti ako celku

²² Svoboda, Emil: Ethické a sociální základy práva občanského. Praha: Prometheus 1995, s. 35

²³ Maršálek, Pavel. Právo a společnost. Praha: Auditorium 2008, s. 36 a násl.

²⁴ Prusák, Jozef. Právo v spoločnosti. Bratislava: Obzor 1980, s. 23

²⁵ Přibáň. Jiří. Několik poznámek k sociologii práva. Sociologický časopis 28, 1992, č. 6, s. 770 a násl.

vlastnej existencie. Predpokladom pre to, aby právo pôsobilo ako regulátor, je znalosť predmetu regulácie, t.j. spoločenských vzťahov, na ktoré má právo pôsobiť, ďalej znalosť skutočného stavu, na ktorý má právna norma pôsobiť, konečne tiež znalosť žiaduceho stavu, ktorého má byť pôsobením právnej normy dosiahnuté. Právo je systém normatívny a regulatívny so zrejším účelom, ktorý je determinovaný obecným spoločenským záujmom a potrebou jeho ochrany. Je vytvárané štátom, tým sa rozumie nielen formálne vytváranie právnej normy zákonodarným orgánom, ale i to, že štát za právo uzná i normy vytvorené inak, teda že takýmto normám prepožičia štátnu moc k ich presadeniu. Právo je v neustálej interakcii so spoločnosťou, vyvíja sa nielen formálnou tvorbou noriem, ale i spontánnym pôsobením spoločenského vývoja, najmä súdnou judikatúrou alebo autonómnou tvorbou práva. K vyššie uvedeným znakom práva pristupuje jeho sprostredkovanosť, t.z. aby sa ľudia mohli chovať podľa práva, musia poznať jeho obsah. Špecifickými znakmi práva sú jeho záväznosť a vynútiteľnosť štátnej moci. Ide o systém, ktorý ako som už spomenula, je systém otvorený, na jednej strane je neustále obohacovaný o nové normy, na druhej strane zánikom platnosti iných noriem o tieto „prichádza“. Ide o systém dynamický a cielený, pretože za istým účelom cielene pôsobí na spoločnosť.²⁶

2.2.3. Pôsobenie práva a jeho hranice – limity slobody

Spoločnosť nemôže existovať a rozvíjať sa bez integrity, ktorá je zabezpečená hodnotami a normatívnosťou. Právo a iné normatívne systémy integrujú spoločnosť tým, že vyjadrujú a chránia určité potreby a hodnoty, bez ktorých nie je možná ich existencia, vývoj a prosperita. Existencia noriem obmedzuje prirodzenú slobodu každého člena spoločnosti. Obmedzenie slobody je však nevyhnutné, lebo život jednotlivca v spoločnosti je nutnosťou. Jednotlivci sa tak musia zriecť časti svojej prirodzenej slobody v prospech verejnej moci, reprezentujúcej spoločnosť ku ktorej patria a v ktorej žijú, aby získali alebo ochránili hodnoty nevyhnutné na zabezpečenie ich života, istoty, zdravia, majetku a osobného rozvoja, a tieto im môže poskytnúť alebo ich ochrániť či zabezpečiť práve verejná autorita.

²⁶ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 17 a násl.

Naproti tomu, niektorí právni teoretici zastávajú názor, že sa nesmie zasahovať do vymedzenej sféry života jednotlivca. Ako píše D. A. Kerimov vo svojej knihe *Filozofické problémy práva, "Ľudský život dostáva zmysel jedine v podmienkach absolútnej slobody. Jedine sloboda činí z ľudského rozumne ľudské a jedine v podmienkach slobody sa osobnosti dostáva všetkých možností harmonického zdokonaľovania."*²⁷

Do akej miery má však právo tuto slobodu dovoľovať? A do akej miery má právo povinnosť slobodu rešpektovať?

Podľa Kerimova môže sloboda existovať a byť zároveň uznávaná a rešpektovaná vtedy, keď *"činnosť ľudí vychádza z poznanej, reálne existujúcej nutnosti"*.²⁸ Charakterizovať nutnosť, je však z pohľadu teoretikov ťažšie. Akoby išlo o činnosť človeka, ktorý sleduje svoje ciele.²⁹ Toto je obraz nutnosti každého jedinca. Z pohľadu spoločnosti ako celku, v ktorom pôsobí určitá verejná autorita však na pojem nutnosť a v určitom zmysle aj možnosť zásahu do tejto slobody musíme pozerieť z iného pohľadu. Nutnosť, ako prostriedok k dosiahnutiu blaha celej spoločnosti. Zásah zákonov do práv a slobôd jedincov môže byť teda v určitých prípadoch obhájený nutnosťou. *"Zákony vonkajšieho sveta, prírody, sú zákony účelnej činnosti človeka."*³⁰

Každý občan, príslušník určitého štátu nemôže v rámci spoločnosti v ktorej žije nepočítať s právnymi normami chovania, ktoré určujú jeho povinnosti voči spoločnosti ako celku, k ďalším spoluobčanom i k nemu samotnému. Tieto právne pravidla je povinný dodržiavať, aby tak zaistil možnosť slobodného rozvoja celému kolektívu a teda i sám sebe. Ale rovnako ako objektívna zákonnosť vývoja prírody a spoločnosti nenúti človeka, aby sa im slepo podriaďoval, ani plnením povinnosti a tak človek nestráca svoju slobodu. To znamená, že jednotlivec, ktorý žije v spoločnosti nemôže tvrdiť, že síce spáchal delikt, ale že ho spáchal na základe poznanej nutnosti vývoja v rámci spoločnosti. Ak aj tento jednotlivec sám zistil, čo spoločnosť potrebuje, má slobodu voliť smer svojho jednania, ale môže si vyberať iba to, čo mu sama spoločnosť, právo dovoľuje.³¹

²⁷ Kerimov, D.A. *Filozofické problémy práva*. Praha: Panoráma 1979, s.360

²⁸ Kerimov, D.A. *Filozofické problémy práva*. Praha: Panoráma 1979, s.362

²⁹ Kerimov, D.A.: *Filozofické problémy práva*. Praha: Panoráma 1979, s. 362

³⁰ Lenin, Vladimír, Iljič. *Spisy*. Sv. 38. Praha: SNLP 1960, s.188

³¹ Kerimov, D.A. *Filozofické problémy práva*. Praha: Panoráma 1979, s. 410 a násl.

*Pevný právny režim a stabilita právneho poriadku v našej spoločnosti vytvárajú atmosféru istoty každého občana v jeho právach a povinnostiach, zaisťujú všetkým občanom podmienky pokojnej a normálnej činnosti.*³²

Veľmi zaujímavá bola pre mňa úvaha nad tým, či máme morálnu povinnosť rešpektovať právo. Pri zvažovaní si "pre a proti" som sa dostala k dvom protichodným úvahám. Na jednej strane som čítala výrok Finnisa, ktorý povedal, že "*nespravodlivé právo, zákon, nie je zákon*"³³, (lex iniusta non est lex). S týmto tvrdením som v kútiku mojej duše súhlasila. Ako budúcemu právnikovi vo mne však rezonovali pochybnosti v súvislosti s týmto tvrdením. Následne som sa oboznámila s teraz už aj mne známym dialógom, ktorý sa odohral medzi Sokratom a Kritónom. Rozhovor Sokrata s jeho priateľom Kritónom sa uskutočnil bezprostredne predtým, než filozof vypil boležlav a vo veku 71 rokov zomrel. Sokrates odmietol ponuku Kritóna, aby z väzenia ušiel a zachoval si život. Naopak, rozhodol sa rešpektovať rozsudok trestu smrti. Dôvodil, že ak by bol so zákonmi štátu nesúhlasil, mal dosť času a možností prejaviť opačné stanovisko, prípadne slobodne opustiť vlasť a žiť v štáte, v ktorom vládnu spravodlivejšie zákony. Keďže neurobil ani jedno, ani druhé, je jeho povinnosťou rešpektovať zákon a podriaďiť sa jeho sile a dôsledkom.³⁴ A presne k tejto myšlienke som sa nakoniec priklonila. Pretože ak sme neustále nespokojní so systémom, v akom žijeme, ak nesúhlasíme s myšlienkami a názormi našej spoločnosti, prečo neurobíme prvý krok k dosiahnutiu aj pre nás toho "lepšieho sveta"?

Čo je však zákon? Alebo presnejšie, aké sú hranice zákona? Podľa Buchanana "potreba donucovacej sily vzniká v dôsledku konfliktov individuálnych záujmov a donucovacia úloha štátu predpokladá ochranu individuálnych práv robiť isté veci, vrátane uzatvárania a plnenia platných dohôd. V tejto svojej úlohe donucovacia sila vychádza z už udelených existujúcich práv alebo nimi začína."³⁵ Čo však v situácii, keď je spoločenstvo oprávnené presadzovať individuálne práva, ako mu zabrániť, aby neprekračovalo tieto hranice? Aké sú "práva" tej samotnej donucovacej sily, t.j. štátu? Ako hovorí samotný Buchanan, "ako možno spútať

³² Kerimov, D.A. Filozofické problémy práva. Praha: Panoráma 1979, s. 418

³³ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 31 a násl.

³⁴ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 31 a násl.

³⁵ Buchanan, James M. Hranice slobody medzi anarchiou a Leviatanom. Bratislava: Archa 1996, s.15

Leviathana?"³⁶ Aj podľa Hobbesa je štát nenásytná biblická príšera Leviathan, ktorý nemá nikdy dosť moci, financií a iných prostriedkov na zabezpečenie svojho monopolného postavenia v spoločnosti.³⁷ Obmedziť štát v tomto jeho prirodzenom "leviathanskom úsilí" zhromažďovať čoraz viac moci je možné iba zákonom ustanovenými limitmi. Vláda, teda štát môže potom postupovať iba v medziach ústavy a zákonov, čiže len s rešpektom k základným právam a slobodám jednotlivca. Limited government je dôležitým princípom právneho štátu.

Otázka limitov slobody zaujala aj Johna Stuarta Milla, ktorý prezentoval svoj pohľad na vec v známom diele O slobode. Vyjadril v ňom náhľad, že jediným dôvodom, ktorý oprávňuje uplatniť donútenie organizované štátnou mocou proti ktorémukoľvek členovi civilizovanej spoločnosti a proti jeho vôli, je prevencia ujmy, ktorá v dôsledku právom zakázaného konania vznikne ostatným členom spoločnosti. Mill teda dospel k záveru, že sloboda jednotlivca je neobmedzená, dokiaľ jeho konanie nespôsobuje škodu iným, kým "neublíži iným".³⁸

Miera slobody a jej obmedzenia môže byť rozmanitá, pretože na jednej strane je absolútna sloboda, kým na strane druhej je absolútna nesloboda. Prípadne, na jednej strane je absolútne obmedzenie slobody dané absolútnou mocou štátu, kým na strane druhej je absolútne neobmedzenie prirodzenej slobody dané podmienkami anarchie.³⁹ Tým, že právo reguluje chovanie, resp. stanovuje povinnosti prikazovaním alebo zakazovaním určitého chovania, zaiste obmedzuje slobodu chovania subjektov práva. Zároveň tým však garantuje určitú mieru slobody. Pretože právne vylučuje, t.j. zakazuje a stíha, donútením postihuje akékoľvek iné donútenie, teda to, ktoré by sa uplatňovalo mimo sféru stanovených povinností a iným spôsobom, než je stanovené právnymi normami. Tým, že vymedzuje použitie donútenia, že ich viaže svojimi pravidlami, právo vlastne zaisťuje istú (i keď možno len minimálnu) sféru slobody, do ktorej nie je dovolené zasahovať prostriedkami násilia. Právo teda poskytuje istotu, že nikto nebude nútený nekonať to, čo právne normy nezakazujú.⁴⁰

³⁶ Buchanan, James M. Hranice slobody medzi anarchiou a Leviatanom. Bratislava: Archa 1996, s.16

³⁷ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 36 a násl.

³⁸ Mill, J.S. O slobode. Bratislava: Kaligram 1995, s. 15 a násl.

³⁹ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995. s. 41 a násl.

⁴⁰ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva I. Praha. Orbis 1967, s.291

2.3. Morálne normy a hodnoty dnešnej spoločnosti

Ak hodnotíme relevantné sociálne jednanie ako morálne alebo nemorálne (s akcentom na interiorizáciu morálnych noriem a hodnôt) alebo na mravné verzus nemravné (s akcentom na faktické chovanie aktérov v spoločenských vzťahoch), väčšinou vychádzame z týchto kategórií:

- dobro a zlo,
- spravodlivosť a nespravodlivosť
- čestnosť a nečestnosť.

Pričom nedodržovanie týchto morálnych noriem je potom sankcionované:

- svedomím jedinca,
- verejnou mienkou sociálneho okolia.⁴¹

Hodnoty môžeme vymedziť z rôznych uhľov pohľadu. Ak je v zozname kategórií uvedený tzv. mravný cieľ, je potom potrebné definovať jeho vzťah k hodnotám. Môžeme povedať, že tento mravný cieľ je potom morálnym hodnotám nadradený predovšetkým v tom zmysle, že zahŕňa všetky hodnoty a zároveň uvádza v platnosť ich systém. Pod hodnotami sa v tomto zmysle rozumie žiadané a nasledovania hodné ciele konania, poprípade dôvody, ktoré vedú k hodnotovému oceňovaniu konania, jeho motívov a vzťahov, ktoré utvárajú. Pravidla chovania, ktoré sa dajú odvodiť z hodnoty dobra sa označujú ako morálne normy.⁴²

Hodnotu pritom môžeme definovať ako kvalitu ľudského konania, veci obecné, alebo vzťah človeka k životu, k svetu. Faktom však je, že ukotviť morálne hodnoty do nejakých nemenných súborov je veľmi "ošemetné", pretože hodnoty sa menia v súvislosti s vývojom ľudstva v tom najširšom zmysle, s vývojom celého druhu ľudského spoločenstva, ale tiež s vývojom konkrétneho človeka. Je teda možné hodnotiť veci, ľudí, konanie, postoje človeka, jeho spôsoby ako dobré a zlé, správne a nesprávne, spravodlivé a nespravodlivé atd., ak pripustíme, že hodnotené "skutočnosti" nemajú neutrálny význam, sú hodnotené v určitom kontexte a hodnotiaci potom zaujíma originálny postoj.

⁴¹ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 162 a násl.

⁴² Machalová, T. In Harvánek, J. a kol.: Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s.55

Gerloch tvrdí, že "Právo musí vyjadrovať hodnoty pomocou normatívnych viet. Hodnoty sú subjektívne oceniteľné potreby."⁴³ Hodnoty majú podľa neho dva prvky:

- objektívny – viazaný na reálnu potrebu,
- subjektívny – podstata hodnoty, výsledok oceňovania hodnôt.

Medzi týmito potrebami a hodnotami potom platí nepriamy vzťah – na začiatku pomysleného rebríčku sú hodnoty, ktorých potreba nie je uspokojená, ktoré sú nedostatkové. Naopak napríklad kyslík, ktorý je potrebný k životu sa na rebríčku nevyskytuje vôbec, alebo niekde na konci.⁴⁴

Hodnoty môžu byť materiálne a duchovné (život, zdravie, dôstojnosť). Z hľadiska práva sú potom významné obe. Čo sa týka duchovných hodnôt, pre právo sú najdôležitejšie – sloboda, rovnosť, istota, spravodlivosť. Moderné právo je na týchto hodnotách založené. V takej veľmi zjednodušenej podobe by sme mohli povedať, že ich považujeme za základné regulatívne ideje práva. Už Veľká francúzska revolúcia mala heslo "Liberté, fraternité, égalité".⁴⁵

2.3.1. Sloboda

Súčasnú západnú právo vychádza z toho, že jeho cieľom, ako i cieľom štátu, je garantovať všetkým rovným spôsobom slobodu v právnom zmysle.⁴⁶ Slobodu pritom chápeme ako možnosť chovať sa podľa svojej vôle pri dostatku spôsobilosti rozoznávacej a určovacej. Konkrétne podľa zásady legálnej definície je dovolené všetko, čo nie je zákonom zakázané.⁴⁷

Sloboda je vždy relatívnej, nie absolútnej povahy. Je obmedzená prírodnými zákonitostami i spoločensky: nezadateľnosťou a nescudziteľnosťou základných práv a slobôd, obecným záujmom, rovnou slobodou ostatných a pôsobením ostatných

⁴³ Gerloch, Aleš. Prednášky z teórie práva. [online]. Dostupné na <<http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>>

⁴⁴ Gerloch, Aleš. Prednášky z teórie práva. [online]. Dostupné na <<http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>>

⁴⁵ Gerloch, Aleš. Prednášky z teórie práva. [online]. Dostupné na <<http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>>.

⁴⁶ Boguszak, J. Čapek, J., Gerloch, A. Teória práva. Praha: 2004, s. 209

⁴⁷ Knapp, Viktor. Teória práva. Praha: 1995. s.14 a násl.

normatívnych systémov.⁴⁸ Primárne je však človek slobodný. Možné sú teda iba jeho obmedzenia.

Právo rieši dva limity slobody:

- človek žije v spoločnosti, potrebuje spoločnosť. V nej však existuje sloboda iných ľudí, preto musí obmedziť svoju slobodu z hľadiska slobody ostatných. Každý jedinec žijúci v spoločnosti má nachádzať hranice slobody v slobode druhého. Ale v skutočnosti by bolo iba veľmi obtiažne zabezpečiť, aby tento ideálny stav existoval. Slobodou sú určité práva na niečo, k niečomu. Jednotlivé práva sú časťami slobody, ich uplatnenie je veľmi dôležitou formou naplňovania slobody. V reálnom živote nie je možné, aby sme niektoré práva uskutočňovali bez toho, aby sme zasahovali do práv iných,
- druhé obmedzenie je z dôvodu verejného záujmu (ochrana verejného poriadku, zdravia, bezpečnosti). Zásah však by mal byť iba v nevyhnutnom nutnom rozsahu.⁴⁹

V každodennom živote sa o rozsahu slobody vedú rôzne úvahy, dokonca i zápasy. Jej rozsah je totiž historicky podmienený. Sféra ľudskej slobody sa oproti predchádzajúcim obdobiam rozšírila a zdá sa byť, predovšetkým v oblasti západného práva, dobre zabezpečená. Napriek tomu ale ľudia nie sú spokojní a chcú stále viac a viac. Dôkazom toho je napríklad snaha o legalizáciu drog. Sloboda obyčajne víťazí, ale nebýva to tak vždy. Veľakrát musela sloboda ustúpiť iným hodnotám, napr. zákaz fajčenia vo verejných priestoroch, obmedzovanie prostitúcie a pod. V týchto prípadoch nad slobodou zvíťazila predovšetkým ochrana ľudského zdravia, eventuálne verejného poriadku či mravnosti.⁵⁰

2.3.2. Rovnosť

Sloboda je veľmi úzko spojená s rovnosťou. Sú vo vzájomne neoddeliteľnej relácii. Sloboda bez rovnosti je iluzórna (nutne by bola pre niekoho neslobodou) a

⁴⁸ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s. 112

⁴⁹ Gerloch, Aleš. Prednášky z teórie práva. [online]. Dostupné na <<http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>>.

⁵⁰ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s. 112 a násl.

platí to i naopak (rovnosť bez slobody by znamenala neslobodu pre všetkých). I keď medzi týmito hodnotami nie je vylúčený konflikt, ako tvrdí Maršálek, pravdu nemajú tí, ktorí tvrdia, že každá rovnosť je obmedzením slobody, prekážkou slobodného rozvoja jednotlivca.⁵¹

Absolútna rovnosť neexistuje, rovnako ako neexistuje absolútna sloboda. Je možná iba relatívna rovnosť – rovnosť z určitého hľadiska. Tá spočíva v nerobením rozdielu tam, kde na to nie sú dôvody. Rovnosť je založená na zodpovednom zohľadnení podstatných rozdielov ľudí a v prehliadnutí tých ostatných.⁵²

Rovnosť je dnes garantovaná právom vo formálnom zmysle, ako rovnosť pred zákonom a rovnosť politická. Naproti tomu existuje ešte materiálna rovnosť, tzv. rovnosť sociálna, ktorú právo zaisťuje len v obmedzenom rozsahu, predovšetkým k vyrovnaniu rozdielov ohrozujúcich spoločenskú integritu.⁵³ Deje sa tak zákazom privilégií a diskriminácie pre rasu, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, jazyk a pod.

2.3.3. Spravodlivosť a právo

Spravodlivosť je vnášaná právom do spoločenských vzťahov. Niekedy sa o spravodlivosti hovorí ako o "duši" práva, ktorá zoraďuje a hierarchizuje záujmy existujúce v spoločnosti, a samotné právo je prehlasované za organizáciu a hierarchizáciu rôznych záujmov cestou spravodlivosti.⁵⁴

Spravodlivosť má intuitívny charakter. Hodnotenie, či je niečo spravodlivé závisí na mnohých faktoroch (na situáciách, podmienkach, na zúčastnených subjektoch) a podlieha neustálemu vývoju.

Niektorí autori vymedzujú tzv. formálne a obsahové pojímanie spravodlivosti. Je nutné rozlišovať tieto dva pojmy? Tieto dve definície spravodlivosti? Ak predsa budeme pod "formálnou spravodlivosťou" rozumieť zákonnú spravodlivosť, tak to možno význam má, potom táto formálna spravodlivosť zahŕňa do seba aj obsahové kritéria. Je založená na princípe legality. Ale to, čo je formálne správne, nemusí byť

⁵¹ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s. 113

⁵² Neubauer, Z.: Štátoveda a theoria politiky. Praha 1947, s. 445 a násl.

⁵³ Scruton, Roger. Slovník politického myslenia. Atlantis 1999, s. 133 a násl.

⁵⁴ Le Fur, L.: Nástin medzinárodného práva verejného. Praha 1935, s. 190

spravodlivé pre verejnosť, tzn. nie je to spravodlivé z hľadiska obsahovej spravodlivosti.

2.3.4. Právo a morálka

Z hľadiska spoločného pôsobenia právnych noriem a morálnych noriem na správanie ľudí, resp. vzájomného súladu či nesúladu právnych noriem s normami morálnymi, je možné hovoriť o vzťahu práva a morálky ako o vzťahu harmonickom, konfliktnom, neutrálnom. Ideálne by dokonca bolo, keby sa právne normy svojím obsahom stretávali s morálnymi predstavami danej spoločnosti. Tento stav je však veľmi obtiažne doceliť, ale tiež i pozorovať, pretože jedným zo základných znakov práva a morálky je čas. Tento znak činí jednu sociálnu normu stabilnejšiu ako druhú.

Z hľadiska stability obstojí skôr morálka. Právne normy sú totiž pružnejšie, premenlivejšie. Technické právne normy si s morálnymi nekonkurujú, stoja vedľa seba. Čo sa týka konfliktov medzi týmito dvoma hodnotami, nastáva tu skutočný problém a vzniká spoločenské napätie.⁵⁵

Je samozrejmé, že bez ohľadu na to, či právna norma morálnym normám spoločnosti vyhovuje alebo nie, je záväzná. V demokratických systémoch často hovoríme, že vplyv verejnosti na zákonodarcu prostredníctvom volieb je vlastne sociálna kontrola a zároveň nejaký stabilizátor morálnych noriem danej spoločnosti. V prípade nedemokratických štátov je to oveľa zložitejšie, keďže voľby túto rolu neplnia a teda odvíja sa to od toho, do akej miery sú morálne normy zafixované v povedomí ľudí v danom štáte.

⁵⁵ Machalová, T. In Harvánek, J. a kol. Teórie práva. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s. 62 a násl.

3. Efektivita a účelnosť práva

„Zbytočné zákony oslabujú tie nevyhnutné.“

Aristoteles

Právne normy sú vydávané s cieľom, aby pôsobili na sociálnu realitu, teda aby sa premietali do procesu právnej motivácie a rozhodovania adresátov práva a prejavovali sa v ich faktickom chovaní. To isté je možné zdôrazniť i vo vzťahu k činnosti štátnych orgánov, najmä pokiaľ ide o ich aplikačnú činnosť. Mieru splnenia tohto zámeru označujeme ako efektívnosť práva.⁵⁶ Väčšina teoretikov prichádza s názorom, že v prípade efektivity, ide o vzťah medzi

- fakticky dosiahnutým výsledkom realizácie právnej normy a
- cieľom, ktorý je právnou normou sledovaný.⁵⁷

V prípade účelnosti mám na mysli naplnenie účelu pôsobenia práva. Medziiným i regulácia chovania subjektov spoločenských vzťahov.⁵⁸

Podľa Kelsena je norma efektívna, ak je vcelku rešpektovaná. Efektívnosť je potom podmienkou jej platnosti. Kelsen zároveň tvrdí, že platnosť normy alebo súboru noriem zaniká, v prípade že zanikne ich efektívnosť. A ak právna norma požaduje niečo nemožné, prikazujúc napríklad ľudskej bytosti nesmrteľnosť, je neefektívna od počiatku.⁵⁹

Platný právny systém sa vyznačuje efektívnosťou. Efektívnosť práva je otázkou súladu medzi normami a úkonmi. Určitý normatívny systém je platným právom, ak jeho najdôležitejšie normy sú takmer vždy rešpektované a ak ostatné normy systému sú vcelku rešpektované. Kelsen tak požaduje, aby sa právne normy vcelku rešpektovali a dodržiavali. Efektívny právny systém je potom platný právny systém, v ktorom subjekty práva celkovo, vo všeobecnosti rešpektujú príkazy i

⁵⁶ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 217

⁵⁷ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina: Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 217 a násl.

⁵⁸ Hungr, Pavel a kol. Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 76

⁵⁹ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 211 a násl.

zákazy, využívajú dovolenia, a štátne orgány pri porušovaní či obchádzaní práva rozhodujú o sankciách a aplikujú štátne donútenie.⁶⁰

Rozhodovanie o tom, že určitá právna norma je platná alebo neplatná so zreteľom na jej efektívnosť alebo obsolentnosť (neefektívnosť), nie je možné. Pretože potom by ktokoľvek mohol vyhlásiť, že daná právna norma je obsolentná a preto neplatná a právne nezáväzná. Z toho vyplýva, ako tiež podotýka Prusák, že obsolentnosť právnej normy nie je právnym dôvodom zániku platnosti, účinnosti a záväznosti normy, ale iba dôvodom podať návrh na jej zrušenie spôsobom, ktorý stanovuje platné právo. Tento záver o podmienkach platnosti právnej normy podporuje tiež prezumpcia správnosti právnej normy.⁶¹

3.1. Znalosť práva

Čo rozumieme pod pojmom "znalosť práva"? Pri tomto pojmosloví vychádzame z pojmu "právne vedomie". Právne vedomie, t.j. nejaké predstavy o práve a názory na právo má dve stránky, ktoré sa navzájom prepletajú.

Sú to predovšetkým nejaké predstavy ľudí o platnom, teda pozitívnom práve, práve vytvorenom či uznávanom štátom a predstavy o tom, čo je právne a čo protiprávne, teda z hľadiska platného práva. Ďalej sú to predstavy o tom, aké chovanie je právne vynúiteľné prostredníctvom štátnej moci. Vedomie o platnom práve je jedným z predpokladov toho, aby platné právne normy čo možno najúčinnšie ovplyvňovali chovanie, ktoré upravujú.⁶²

V modernom štáte sa veľmi staráme o to, aby znalosť platného práva bola všetkým formálne dostupná a to predovšetkým ak ide o normatívne akty štátnych orgánov, ktoré sa vyhlasujú v úradných zbierkach zákonom stanoveným spôsobom. Tieto zbierky potom musia byť verejne prístupné.

Znalosť práva potom môžeme uplatňovať vo vzťahu k jednotlivcovi, t.j. individuálna znalosť práva, ďalej k určitému sociálnemu útvaru, ide o skupinovú znalosť práva, nejaké komunity v rámci dedín a podobne, alebo k celej spoločnosti, t.j. spoločenská znalosť práva.

⁶⁰ Kelsen, Hans. Ryzí nauka právní. Brno: Masarykova univerzita 2000. s.36

⁶¹ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 212 a násl.

⁶² Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva I. Praha: Orbis 1967, s. 302

Podľa dánskeho právneho sociológa Berla Kutchinskyho sa rozlišujú dve úrovne, resp. nejaké vrstvy znalosti práva.

Ide o:

- *vedomie (povedomie) práva* – to vyjadruje skutočnosť, že si subjekt práva je vedomý alebo nie je, že určité chovanie je právom regulované,
- *právna informovanosť* – teda znalosť práva vo vlastnom slova zmysle, tá skutočná, faktické oboznámenie s právom, miera, v ktorej právny subjekt to právo pozná.⁶³

Tieto dve úrovne sú pritom na sebe úplne nezávislé. Napríklad môže nastať situácia, že právny subjekt vie veľmi dobre, že určitá situácia je právne regulovaná ale nemusí mať znalosti o obsahu tej podstatnej právnej normy. Alebo na druhej strane môže nastať opačná situácia, keď má subjekt práva predstavu, ako sa má v určitej situácii správať ale nie je si vedomý, či to je alebo nie je v súlade s príslušnou právnou normou, alebo dokonca či vôbec je toto právom regulované.

Tradičný legislatívny systém je založený na určitom predpoklade a to, že po schválení normatívneho aktu zákonodarným zborom a po jeho publikácii dochádza automaticky k šíreniu nevyhnutnej znalosti jeho obsahu vo verejnosti. S týmto ma zaujal jeden britský výskum⁶⁴, ktorý bol zameraný na úroveň znalosti zákona o samovražde. Tento zákon bol prijatý v roku 1961, v nasledujúcom roku, t.j. v roku 1962 bol potom tento výskum vykonaný. Na základe neho sa zistilo, že iba 16% Angličanov vedelo o tom, že pokus o samovraždu už nie je trestný. Dokonca až 75% respondentov si myslelo, že pokus samovraždy je i naďalej stíhateľným trestným činom, i keď od zrušenia jeho trestnosti "už" alebo "iba" ubehol jeden rok.

Podobný výskum bol vykonaný v Nórsku. Nórsky právny sociológ Vilhelm Aubert ho vykonal so zameraním na znalosť právnej úpravy pracovných podmienok služobných v Nórsku.⁶⁵ Tento výskum zistil veľmi nízke povedomie práva a taktiež veľmi nízku informovanosť. Toto zistenie bolo veľmi prekvapivé, pretože išlo o úpravu konkrétnych spoločenských vzťahov u adresátov práva, ktorým je táto právna úprava určená a ktorých sa týka. Iba 10% služobných a 17% gazdiniek preukázalo v

⁶³ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 229 a násl.

⁶⁴ Kutchinsky, B.: The Legal Consciousness: A Survey of Research on Knowledge and Opinion about Law. In Podgórecki, A. (ed.) Knowledge and Opinion about Law. London. Martin Robertson, 1973, s. 101 a násl.

⁶⁵ Aubert, Vilhelm. Sociology of Law. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1969, s. 116 a násl.

predloženej sérii otázok prijateľnú znalosť práva, ktoré bolo uzákonené predtým dva roky.⁶⁶

I iné výskumy prišli s podobnými závermi v oblasti spoločenskej znalosti práva. Ale ani na základe uvedených výskumov nie je možné obecné povedať, že je vo všeobecnosti veľmi nízka znalosť práva v spoločnosti.

Ďalší výskum, veľmi zaujímavý, bol uskutočnený v Poľsku. Tento výskum sa však nezaoberal iba otázkou znalosti a neznalosti práva, ale poukazoval aj na značnú diferenciaciu znalosti podľa bio-sociálnych či ekonomicko-sociálnych charakteristík adresátov práva. Tento výskum uskutočnil Adam Podgórecký a Andrej Kojder.⁶⁷ V rámci výskumu bolo položených 22 otázok (napr. "od koľkých rokov môže byť človek uväznený"). Výskum ohodnotil stupeň znalostí nasledovne:

- 13,8% - nedostatočná znalosť práva (správnych odpovedí bolo 1-8),
- 62,8% - priemerná znalosť práva (správnych odpovedí bolo 9-14),
- 23,4% - dobrá znalosť práva (správnych odpovedí bolo 15-22).

Ale čo sa tohto výskumu týka, oveľa viac ma zaujala iná skutočnosť. A práve charakteristika adresátov práva, teda osôb zúčastnených na danom výskume. Tento výskum prišiel s nasledujúcim zistením a to, že znalosť práva je vyššia:

- u mužov ako u žien,
- u ľudí v produktívnom veku ako u dôchodcov a mladých,
- u ľudí zaoberajúcich sa duševnou prácou ako u robotníkov a u robotníkov je vyššia ako u poľnohospodárov,
- je vyššia s rastúcim vzdelaním,
- rastie so spoločensko-politickou angažovanosťou,
- rastie s veľkosťou miesta bydliska.⁶⁸

So zložitou sociálnou činnosťou a spôsobu života tak akoby vznikala určitá potreba osvojiť si nejakú znalosť práva. Veľmi zaujímavým je tiež zistenie

⁶⁶ Večeřa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociologie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 229 a násl.

⁶⁷ Kojder, A. Dwa rodzaje wiedzy o społecznej znajomości prawa: spekulatywne i empiryczne. Studia sociologiczne. 1972. č. 2, s. 229 a násl.

⁶⁸ Večeřa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociologie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 230 a násl.

spomínaného dánskeho sociológa Berla Kutchinskeho, ktorý prišiel s ďalšou štúdiou. V nej preukázal, že v oblasti všeobecnej právnej informovanosti v porovnaní s konkrétnymi právnymi úpravami, resp. s právnymi úpravami nejakých konkrétnejších vzťahov sú jedinci v spoločnosti informovaní menej. Na jednoduché a všeobecné otázky typu "Kto schvaľuje zákony" vedelo odpovedať len časť respondentov, ale pri otázkach konkrétnejších typov, ako napr. otázky z oblasti trestného práva, tak tie vykazovali relatívne vysoký stupeň právnej informovanosti, predovšetkým pri "bežných" trestných činoch ako je krádež, lúpež, vražda a pod.⁶⁹

Ako preukazujú vyššie uvedené sociologické výskumy, v určitých skupinách je nižšia znalosť práva ako predpokladajú právne authority. S tým ale potom súvisí ďalšia problematika. A to oblasť právnej prevencie, právnej zodpovednosti a legitimacy právneho donútenia. Takým pozitívne právnym východiskom je štandardná formulácia, klasická právna maxima "ignorantia iuris neminem excusat", popr. jej alternácia "nemo ius ignorare censetur" ("neznalosť práva neospravedlňuje", resp. "o nikom sa neuvažuje, že by nepoznal právo"). Táto maxima pritom nestavia na predpoklade, že adresáti právo nepoznajú, ale že sa ho nemôžu dovoliavať.⁷⁰

Ale čo v situácii, ak došlo k rýchlym zmenám právneho poriadku a do právneho vedomia sa z novelizácie zatiaľ dostalo iba málo právnych informácií? Na základe danej otázky potom podľa môjho názoru môže dôjsť k spochybneniu legitimacy právneho postupu prípadoch porušenia danej právnej normy a pri ukladaní sankcie.

Je možné aby som bola trestaná za porušenia práva i v prípade, že som nevedela, že je to v rozpore s právom a že môžem byť za to potrestaná? Právny sociológ z Francúzska Jean Carbonnier v tejto súvislosti poznamenáva, že *"je zrejším nepochopením reálneho stavu požadovať po človeku, že by mal intuitívne (teda bez toho, aby to fakticky študoval) poznať to, čo sa študuje päť rokov na univerzite a osvojuje desať rokov v praxi a ešte to niekedy nestačí. Hovoriť o "neznalosti práva" má zmysel tam, kde je právo stelesnené zvykovým právom, menej ale už, keď ide o právo pochádzajúce zo súčasných zdrojov."*⁷¹

⁶⁹ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 231

⁷⁰ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 231 a násl.

⁷¹ Cotterrell, R. The Sociology of Law. An Introduction. London, Dublin: Edinburgh: Butterworths, 1992, s.140 a násl.

3.2. Postoje k právu

Postoj k právu je možné vymedziť ako *"sociálne naučenú, dlhodobú tendenciu právneho subjektu reagovať určitým relatívne ustáleným spôsobom na právne podnety, predovšetkým na požiadavky právnej normy a vytvorenú právnu situáciu."*⁷²

K právu si môže subjekt vytvoriť postoj iba vtedy, ak už má určité predstavy o práve, nejaké presvedčenia a znalosti o jeho povahe, obsahu či poslaní. Ako píše Pavel Hungr, variant správania, ktorý vyžaduje (príkaz, zákaz, povolenie) právna norma má dva póly: na jednom je subjektívne právo ako alternatíva k potrebám jedinca a na druhom potom právna povinnosť ako vyjadrenie nárokov protistrany, resp. ako požiadavka vyplývajúca zo záujmu a hodnôt spoločnosti. Postoj k právu pramení potom z hodnotenia tejto dvojpólovej varianty ako nejaká alternatíva uspokojenia subjektívnych potrieb jedinca.⁷³

Spôsob, aký sa subjektu osvedčilo reagovať na právo vrátane dôsledkov, ktoré mu z toho plynuli sa v psychike každého jedinca fixuje a ten potom reaguje v obdobnej právnej situácii už týmto osvedčeným spôsobom. Je to akoby nejaký motivačný činiteľ správania sa.

Postoj k právu tak vystupuje ako forma prejavu, objektivizácia právneho vedomia v prejavovaných názoroch na právo a reálnom chovaní subjektov práva. Pavel Hungr ho charakterizuje ako

- *" sociálne naučenú, t.j. empiriou potvrdenú a právnou informovanosťou rozvíjanú,*
- *orientačnú dispozíciu jedinca, subjektu práva,*
- *reagovať relatívne ustáleným spôsobom,*
- *voči požiadavkám právnej normy a iným právnym podnetom,*
- *verbálnym alebo akčným správaním."*⁷⁴

Z najobecnejšieho hľadiska potom postoje delíme na pozitívne a negatívne, o nich pojednám nižšie.

⁷² Večeřa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociologie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 239

⁷³ Hungr, Pavel a kol.: Sociologie práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 60

⁷⁴ Hungr, Pavel a kol.: Sociologie práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 60

3.2.1. Pozitívny postoj k právu

Ide o postoj, ktorý sa prejavuje v prijatí právnej normy, v jej akceptácii, v plnení stanovených právnych povinností a tzv. právnym jednaním.

Čo sa týka pozitívnych právnych postojov, tak Hungr ich delí nasledovne:

- úcta k právu
- legalizmus
- konformizmus
- oportunizmus⁷⁵

Iní autori, ako napr. Miloš Večeřa uvádzajú okrem štandardného delenia, ktorými sú pozitívne a negatívne postoje aj tzv. neutrálne, ktoré predstavujú indiferentný postoj.⁷⁶ V nasledujúcich častiach sa budem zaoberať predovšetkým pozitívnymi a negatívnymi postojmi.

a) úcta k právu

- charakteristické pre "úctu k právu" je, že ide o výsledok harmónie záujmov adresáta práva so zámermi normotvorcu, je výrazom dôvery nielen v nutnosť, ale aj v odôvodnenosť, morálnu a spoločenskú hodnotu práva

b) legalizmus

- ide o zvláštny postoj. Rešpektovanie práva "pretože je právom", respektíve preto, že "každé chovanie, ktoré je v súlade s právom je i dobré, slušné, spravodlivé". Tento postoj je výrazom formálnej nutnosti autority systému práva i každej jeho normy bez ohľadu na obsah, akoby vyjadrovalo pripravenosť subjektu vždy, za každých okolností zachovávať platné právne normy. Taktiež na tento postoj môžeme hovoriť z iného hľadiska. Nejaká akceptácia najzákladnejších cieľov, ktoré štát realizuje prostredníctvom práva alebo taktiež nejakým odrazom presvedčenia, že porušovanie práva by mohlo viesť k napätiu či chaosu v rámci spoločenského systému.

⁷⁵ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 61

⁷⁶ Večeřa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 240 a násl.

- tento postoj je silno ovplyvňovaný stabilitou ekonomicko-politického systému, nejakého režimu zákonnosti rovnako ako aj ustálenosť hierarchie hodnôt v spoločnosti a spoločenských skupinách.⁷⁷
- *"Právo je nutný základ sociálneho poriadku."*⁷⁸

c) konformizmus

- tento postoj je uplatňovaný najčastejšie. Ide o situáciu, keď jedinec dodržiava právnu normu iba preto, že ju dodržiava i sociálne prostredie, v ktorom sa pohybuje. Jedinec sa akoby nechcel odlišovať od spôsobu chovania obvyklých v skupine a ustupuje pred ich sociálnym tlakom a hrozbou sankcie.⁷⁹
- čím viac sa subjekt identifikuje so skupinou, čím viac sa snaží v jej rámci uplatniť, tým je jeho postoj konformnejší.
 - vnútorná konformita znamená, že *"jedinec sa síce stotožňuje s požiadavkami práva, ale iba prostredníctvom identifikácie s požiadavkami a hodnotami referenčnej skupiny, takže uspokojovanie mu neprináša samotné rešpektovanie práva, ale skôr súlad jeho postoju so skupinovými nárokmi."*⁸⁰
 - vonkajšia konformita nastáva v prípade, *"keď subjekt právnu normu vnútorne neuznáva, ale i napriek tomu sa jej podriadi."*⁸¹ Tento postup môže byť motivovaný napr. obavou zo straty prestíže v danej skupine alebo obavou z izolácie, či sankcie.
- v prípade konformizmu môžu nastať dve situácie – ide o priblíženie sa legalizmu (pozitívny postoj) – a to keď sa jedinec v procese adaptácie na právo postupne identifikuje s požiadavkami práva alebo posun k

⁷⁷ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno. Masarykova univerzita 1992, s. 61 a násł.

⁷⁸ Večeřa, Miloř, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleř Čeněk, s.r.o. 2006, s. 240

⁷⁹ Večeřa, Miloř, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleř Čeněk, s.r.o. 2006, s. 241

⁸⁰ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 62

⁸¹ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 62

oportunizmu (negatívny postoj), teda ak dôjde k odmietnutiu požiadaviek práva.⁸²

- *"Právo ako výraz konformity spájané s právne lojálnym sociálnym prostredím."*⁸³

d) oportunizmus

- ide o postoj nachádzajúci sa v nejakej bilancii medzi dodržiavaním a porušovaním práva. V prípade, že mu budú poskytnuté dostatočné výhody je ochotný prikloniť sa k drobnému porušovaniu práva a niešť prípadné dôsledky právnej sankcie. Základom je akýsi prospechársky vzťah k právu, náchylnosť k pololegálnym právnym vzťahom, bezohľadná snaha o osobný prospech.⁸⁴
- *"Právo je treba využiť k maximalizácii osobného prospechu."*⁸⁵

3.2.2. Negatívny postoj k právu

Tieto postoje sa prejavujú v odmietaní štátom stanoveného chovania a to formou protiprávneho jednania.

Kontinuum negatívnych postojov členíme podľa Pavla Hungra nasledovne:

- právny anarchizmus
- právna deviácia
- nonkonformizmus
- nezávislý postoj⁸⁶

A teraz jednotlivo:

a) právny anarchizmus

- ide o odmietanie právnych noriem a priori, ich existencie, obecnej sociálnej záväznosti, ako aj legálnych spôsobov chovania, ktoré sú

⁸² Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 62

⁸³ Večeřa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 241

⁸⁴ Večeřa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 242

⁸⁵ Večeřa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 242

⁸⁶ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 63

založené na právnych normách. Tento postoj je príznačný predovšetkým pre asociálnych jedincov.

- *"Právo je neprirodzené, pretože obmedzuje slobodu jednanja."*⁸⁷

b) právna deviácia

- ide o výraz deviantného chovania odchyľujúceho sa od právnych noriem. Nositeľovi tohto postoja úplne chýba legalistický prístup k právu, a preto mu chýba zábrana, ktorá by pôsobila ako nejaká brzda protiprávneho jednanja.
- *"Právo, ktoré nevyhovuje, nie je akceptované."*⁸⁸

c) nonkonformizmus

- nonkonformizmus je opakom konformizmu. Jeho základom je nesúhlas prejavovaný so skupinovými a spoločenskými normami, hodnoteniami a vzormi správania sa. Ide o neskrývanú zaujatosť proti očakávaniu spoločnosti, pričom sa prejavuje silným negativizmom, nepriateľstvom v skupine.⁸⁹
- *"Právo je odmietané ako výraz sociálnej konformity."*⁹⁰

d) nezávislý postoj

- nezávislý postoj je veľmi špecifický. V určitých prípadoch sa môže zdať, že automaticky musí nastať posun do asociálnej skupiny a to preto, že nositeľ tohto postoja má svoje stanoviská, neuznáva normatívnu sústavu spoločnosti, pretože kolидуje s jeho hodnotovou hierarchiou. Tomuto svojmu stanovisku potom dáva aj publicitu. Význam poznania tohto postoja má až vtedy keď sa prejaví v porušení práva.⁹¹

"Význam poznávania postojov k právu jednotlivcov či skupín je daný jeho hlavnou úlohou v motivačnom procese. Ak poznáme motívy určitého chovania,

⁸⁷ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 243

⁸⁸ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 243

⁸⁹ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 63

⁹⁰ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina. Sociológia práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 242

⁹¹ Hungr, P. a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 63

*môžeme s istotou a pravdepodobnosťou odhadovať postoj človeka a ak poznáme aj individuálny postoj, môžeme do istej miery predvídať, pre aké chovanie sa jedinec rozhodne. Táto úmera je potom veľmi dôležitým východiskom.*⁹²

3.3. Obsolentné právne normy resp. tzv. "nezmyselné zákony"

Obsolentné právne normy sú neefektívne normy, ktoré nie sú vcelku rešpektované, ktoré buď nevstúpili do používania, prípadne už vyšli z používania. Tento fakt však musí byť autoritatívne konštatovaný zo strany štátneho orgánu s potrebnou právomocou. Až kým nie je obsolentná právna norma stanoveným spôsobom zrušená, je stále súčasťou právneho poriadku.⁹³

V nasledujúcej časti rozoberiem niekoľko zákonov stále platných na území Slovenskej republiky, ktoré väčšina verejnosti odsudzuje a taktiež opíšem rôzne zákony platné v minulosti či súčasnosti v rámci Európy, Spojených štátov amerických, Austrálie, Oceánie, Ázii a nakoniec v Afrike.

3.3.1. Slovenská republika

Podobne ako vo svete, aj na Slovensku existujú zákony, nad ktorými nám zostáva "rozum stáť". A vo väčšine prípadov ide o stále platné zákony. V nasledujúcom texte uvediem niekoľko platných zákonov, ktoré sa zdajú byť, predovšetkým z pohľadu verejnosti, nezmyslom.

3.3.1.1. Zákon o rodine⁹⁴

Málo ľudí žijúcich na Slovensku vie, že zákon porušujú zakaždým, keď svojmu manželovi či manželke nepomáhajú s domácimi prácami. V tretej hlave Zákona o rodine nazvanej "Vzťahy medzi manželmi" totiž § 18 hovorí o tom, že manželia "sú povinní pomáhať si". Zákon porušujú aj vtedy, ak s manželom či manželkou dočasne nežijú alebo sú mu/jej neverní. Ten istý paragraf totiž hovorí: "*Manželia sú povinní spolu žiť, byť si verní, vzájomne rešpektovať svoju dôstojnosť.*"

⁹² Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 63

⁹³ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 214

⁹⁴ Zákon č. 94/1963 Zb., o rodine, v znení zákona č. 365/2005

Pre mnohých je zrejme šťastím, že zákon nehovorí o tom, ako budú tí, čo nedodržiavajú zákon, potrestaní. Veď čo ak by sa napríklad nevera trestala niekoľkomesačným väzením?

S úsmevom na perách som si "vydýchla", keď som sa v ďalšom paragrafe dočítala, že na výkon povolania na pracovné uplatnenie nepotrebuje žiadny z manželov súhlas druhého manžela. Neviem, ako by to dopadlo, keby som sa pýtala môjho budúceho manžela, či môžem pracovať ako advokátka v nejakej Advokátskej kancelárii. Čo ak by povedal nie?

Zákon o rodine je mimochodom ešte z roku 1963, teda z čias tvrdého komunizmu, no priebežne je novelizovaný. Vďaka tomu sa napríklad v § 43 dozvieme, že *"dieťa je povinné spolupracovať so svojimi rodičmi v záujme starostlivosti o neho a o jeho výchovu"*. Má si tiež *"plniť svoje vzdelávacie povinnosti primerane svojim schopnostiam."* Hoci ani v tomto prípade, na škodu rodičov, zákon neuvádza postihy za protizákonné konanie dieťaťa ("nech sa len skúsi moje dieťa učiť menej, ako sú jeho schopnosti, veď uvidí!"), môžeme sa mu citáciou paragrafu aspoň vyhrážať, že slabým učením porušuje zákon.

Veľa sudcov tvrdí, že ustanovenia v Zákone o rodine sú zastarané. Tento názor zastávam aj ja, pretože zákony by nemali, resp. dokonca nemôžu ukladať morálne, ale len právne povinnosti.

3.3.1.2. Zákon o ochrane prírody a krajiny⁹⁵

Zaujímavým pre mnohých je zistenie, že na vlastnom súkromnou pozemku si nemôžeme vyrúbať strom, ktorý sme tam zasadili. Podľa Zákona o ochrane prírody a krajiny musíme akýkoľvek výrub stromu nad 80 cm nahlásiť na obecnom či miestnom úrade a úradníci nám ho musia schváliť. Prídu našu záhradu obhliadnuť, skontrolujú, či je nutné strom vyrúbať a nariadenia, aký strom, či stromy a dokedy musíme namiesto vyrúbaného zasadiť.

Podľa Juraja Hipša z environmentálnej organizácie Špirála nie je toto nariadenie až také nezmyselné, ako sa zdá. *"Čo ak by niekto prišiel do Sadu Janka Kráľa, povedal by – tento strom som zasadil ja, a vyťal ho? Normy musia byť také,*

⁹⁵ Zákon č. 543/2002 Z.b., o ochrane prírody a krajiny, v znení neskorších predpisov

aby sa predišlo nezmyselnému výrubu stromov,⁹⁶ tvrdí. Povinnosť chrániť strom vo vlastnej záhrade tak vyznieva trochu paradoxne v súvislosti s tým, koľko stromov vyrúbu veľkí investori pri stavbe diaľnic, bytoviek či nákupných centier, pričom práve oni sa často vyhnú povinnosti zasadiť nové stromy. Ale tu sa dostáva do popredia výraz nejaký "vyšší cieľ".

3.3.1.3. Vlastenecký zákon

V súčasnej dobe vyvstávajú na Slovensku otázky typu "Čo znamená vlastenectvo? Je možné ho ľuďom vnucovať?" Tieto otázky súvisia s návrhom Vlasteneckého zákona, ktorý vypracovala Slovenská národná strana na zvýšenie akéhosi "národného povedomia".

Vo všeobecnosti sa tento zákon stretol iba s nepriaznivými ohlasmi. V súvislosti s Vlasteneckým zákonom bolo spísaných niekoľko petícií za zrušenie. Občianski aktivisti a študenti odmietajú tento zákon "pre jeho umelé snahy vštepovať vlastenectvo do hláv detí a študentov, bez možnosti slobodnej voľby."⁹⁷ Podľa nich má byť vlastenectvo "individuálnym a slobodným pocitom každého jedného občana danej krajiny, a už vonkoncom demokratického štátu."⁹⁸ Preto odmietajú zákon, ktorý vlastenectvo vyslovene "diktuje a nariaďuje."⁹⁹

Popravde staviam sa v prípade spomínaného zákona do pozície "neutrála". Akoby som v danom zákone nevidela len tie "negatíva", ale uvedomujem si aj prínos, ktorý daný zákon môže mať pre spoločnosť. I keď v súčasnej dobe ešte neviem vyhodnotiť, či prínos ktorý z prijatia zákona bude plynúť bude dostatočujúci vo vzťahu k negatívam, ktoré s Vlasteneckým zákonom "prichádzajú".

Primárna kritika daného zákona spočíva teda predovšetkým v tom, že chce násilnou formou viesť žiakov k láske k vlasti, ďalšia kritika, predovšetkým z pohľadu škôl je, že prijatie zákona bude znamenať nárast finančných výdavkov pre školy.

⁹⁶ Časopis Ďalekohľad. [online]. Dostupné na <http://www.infovek.sk/predmety/enviro/casopis/cislo2006-07.pdf>

⁹⁷ Petícia za zrušenie zákona o vlastníctve [online]. CHANGENET, Dostupné na <<http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=462241>>

⁹⁸ Petícia za zrušenie zákona o vlastníctve [online]. CHANGENET, Dostupné na <<http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=462241>>

⁹⁹ Petícia za zrušenie zákona o vlastníctve [online]. CHANGENET, Dostupné na <<http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=462241>>

Čo presne obsahuje Vlastenecký zákon¹⁰⁰:

- štátnu hymnu budú hrať pred každým rokovaním parlamentu, vlády a samosprávnych zastupiteľstiev,
- na školách štátna hymna zaznie každý pondelok pred vyučovaním a pri odovzdávaní vysvedčení,
- v každej triede bude štátny znak, štátna zástava, text štátnej hymny a preambuly Ústavy SR,
- rovnakými symbolmi budú upravené aj miestnosti, v ktorých zasadajú samosprávne orgány,
- novoprijatí štátni zamestnanci budú skladať sľub vernosti,
- verejnoprávne médiá odvysielajú v deň štátneho sviatku program, ktorý súvisí s oslavovanou udalosťou.

Možno taká najdôležitejšia otázka na zváženie v prípade prijatia Vlasteneckého zákona je, či vôbec potrebujeme zákon, ktorý by zvýšil naše cítenie, "lásku" k vlasti. Nemáme tento zákon už predsa v sebe?

3.3.2. Európa

V Európe je uplatnený tzv. kontinentálny systém práva – zákony schvaľuje parlament, a sudcovia sa nimi musia riadiť. Z toho dôvodu tu je neprimerane menej "nezmyselných" zákonov ako v USA, ale i tu sa nejaké nájdu.

V súvislosti s týmito zákonmi som spravila taký maličký prieskum. Oboznámila som ich s mojím okolím. A potom už len čakala na ich reakcie. Zaujímavým pre mňa bolo zistenie, že ja sa na tieto zákony pozerám trošku inak, ako ľudia, ktorí sa nestretávajú s právom a zákonmi až v takej podobe, ako ja. Možno sa mi mnohé z nich zdajú taktiež absurdné, ale vidím v nich istú "dávku" efektivity.

V nasledujúcom texte uvediem tie zákony, ktoré ma najviac zaujali.

¹⁰⁰ Návrh vlasteneckého zákona [online]. Dostupné na <www.sns.sk>

Anglicko

- Muž smie močiť na verejnosti len v prípade, že tak urobí na rezervné koleso svojho auta a pravú ruku má pritom položenú na vozidle.
- Dvaja dospelí muži nesmú súložiť v tom istom dome ako tretia osoba.
- *Dáma nesmie jesť čokoládu vo verejnom dopravnom prostriedku.*

Nad týmto nariadením sa konkrétne moja kamarátka, študentka, zasmiala. Prišla jej táto norma absurdná. Ja som si však uvedomila, že i v Českej republike je zakázané konzumovať jedlá v hromadných dopravných prostriedkoch. Podľa mňa to aj celkom logiku má. Najmä ak by sa niekto rozhodol nastúpiť do autobusu napríklad so zmrzlinou v ruke. Prečo práve však dámy? Kto vie.

Dánsko

- Pokus o útek z väzenia nie je trestný čin, keď však utečenca/-kyňu neskôr chytia, musí si odsedieť zvyšok trestu.
- *Nikto nesmie naštartovať auto, kým je niekto pod vozidlom.*

Ďalšie celkom logické opatrenie. Je viac než pravdepodobné, že k podobnému prípadu očividne došlo. Z toho dôvodu boli zákonodarcami nútení prijať tento zákon. Robia "chybu" teda oni, zákonodarcami, či my, "obyčajní" ľudia, pre ktorých sú tieto zákony prijímané. Veď k ich prijatiu často prichádza až na základe našich jednaní.

Škótsko

- Opiť sa, ak vlastníte kravu, je porušením zákona.
- Ak vám niekto zaklope na dvere a požiada o dovoľenie použiť vašu stoličku s nočníkom, ste podľa zákona povinný ho vpustiť.

Taliansko

- Byť profesionálnym šarlatánom je protizákonné.
- *Podľa miestneho zákona ženy pokrstené menom Mária nesmú vykonávať prostitúciu.*

Taliansko je prevažne katolícka krajina. Samozrejme že to má súvis aj so sídlom pápeža vo Vatikáne. Mňa však zaujal fakt, že to má taký dosah na tvorbu a následnú aplikáciu zákonov. Je možné, aby mala cirkev taký obrovský vplyv?

Grécko

- Ak je muž prichytený na verejnosti pri bozkávaní ženy, môže byť odsúdený až na trest smrti.

Francúzsko

- *Majiteľ svine sa dopustí trestného činu, ak svoje zviera pomenuje „Napoleon“.*

Tak toto ustanovenie ma tiež veľmi zaujalo. Prezident, kráľ, cisár, vládca. Každý z nich má obrovskú autoritu. To je samozrejmé. Ale je nedotknuteľný? Ba dokonca jeho meno? Nie je to až priveľké obmedzovanie?

Holandsko

- V nedeľu je zakázané predávať pivo a víno, ale podávanie miešaných nápojov po jednotlivých pohároch je povolené.

Švajčiarsko

- Ak si necháte kľúče od auta vo vozidle a auto opustíte nezamknuté, budete potrestaný.

- *V byte je zakázané splachovať záchod po 22.00 hod.*¹⁰¹

Toto ustanovenie nie je iba vo Švajčiarsku. Pomaly sa začína prijímať i na Slovensku. I keď nie vo forme zákona. V jednom bytovom dome v mojom meste – v Žiline prijali uznesenie, že po 22. hod. sa už obyvatelia tohto domu nemôžu sprchovať. Je to predovšetkým kvôli hluku. A tu už potom vidím známu formuláciu "Kde končí právo jedného, začína právo iného." Z toho dôvodu verím, že i v Švajčiarsku bol tento zákon prijatý z podobných dôvodov.

3.3.3. USA

Prehľad najhlúpejších zákonov na svete priniesol nemecký spravodajský server Deutsche Welle¹⁰².

Spomedzi krajín, kde platia rôzne nezmyselné zákony, vedú s ich najvyšším počtom Spojené štáty americké. V rámci anglo-amerického právneho systému sa veľká časť práva riadi podľa tzv. precedensov, keď sa rozhodnutie súdu v konkrétnom prípade stane záväzných pre ostatné súdy. A práve týmto spôsobom vznikajú podobné nezmyselné zákony.

David Crombie, ktorý pracoval ako sudca v Salisbury vo Wiltshire vytvoril zbierku zákonov zozbieraním zákonov z rôznych miest, štátov a krajín a obsahuje nariadenia, ktoré zmenili pojednávanie na úplnú frašku. Táto "zbierka zákonov" vyšla pod názvom "The World's Stupidest Laws"¹⁰³.

Tak napríklad:

Alabama

- Vysmrkať sa vo vetre je zakázané.
- Nosiť kornútik so zmrzlinou v zadnom vrecku je prísne zakázané.

¹⁰¹ Najhlúpejšie zákony sveta [online]. Dostupné na http://ghandi.blog.sector.sk/blogclanok/2210/najhlupejsie_zakony_sveta.htm.

¹⁰² <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3436213,00.html>

¹⁰³ Najhlúpejšie zákony sveta [online]. Dostupné na http://ghandi.blog.sector.sk/blogclanok/2210/najhlupejsie_zakony_sveta.htm.

- *Holubom sa zakazuje zobať kamienky z kombinovaných striech.*

Tak tomuto zákonu som doteraz neprišla "na chuť". Odkedy sú zákony adresované zvieratám? Kto a prečo sa rozhodol urobiť takéto opatrenie? Toto je jeden z najabsolentnejších zákonov, ktoré som kedy čítala.

Aljaška

- Je protizákonné pozorovať losy z lietadla.

Arkansas

- *Zákon stanovuje, že učiteľkám, ktoré si strihajú vlasy nakrátko, nebude zvýšený plat.*

Po prečítaní tohto zákona som si s úsmevom na perách povedala: "Áno, správne. Tak, tak." Ale to skutočne iba s úsmevom. A veľmi, veľmi nadnesene. S týmto zákonom by dnešné, predovšetkým (ale nie iba) feministky jednoznačne nesúhlasili a zákon by bojkotovali. Mám za to, že zákon, presne ako som už uviedla vyššie, je efektívny ak má nejaký zmysel. Ak je vedený k splneniu určitého cieľa. Ale cieľa, ktorý prospieva celej spoločnosti.

Connecticut

- *Chodci nesmú prechádzať cez cestu po rukách.*

Naozaj krátke, výstižné a veľmi dôležité ustanovenie. Nezmysel a zároveň zákon s obrovským významom. Skrytá dôležitosť. To všetko v tomto ustanovení vidím.

Delaware

- *Pokus dať do záložne vlastnú drevenú nohu sa kvalifikuje ako priestupok.*

Pri prečítaní tejto normy mi kamarát povedal: "Súhlasím. Minimálne z toho dôvodu, že aspoň čo sa Slovenskej republiky týka, "drevené nohy" sú poskytované zdravotníctvom a teda vo väčšine prípadov ide o peniaze štátu, v konečnom dôsledku všetkým ľuďí. Tak prečo nie, však že?" A ja v tomto skutočne asi "nemám názor".

Florida

- Udržiavať sexuálne styky s dikobrazom je zakázané.
- *Ženy v domácnosti nesmú za jeden deň rozbiť viac než tri taniere alebo odbiť kraj na viac než štyroch hrnčekoch a /či tanierikoch.*

Zákon – nezmysel. Absurdný, neefektívny. Podľa môjho názoru taktiež neaplikovaný. "Zbytočná strata času" pre zákonodarcov.

Havajské ostrovy

- Občanom nie je dovolené dávať si mince do uší.

Indiana

- Občania najmenej štyri hodiny po konzumácii cesnaku nesmú ísť do kina či divadla a nesmú cestovať električkou.
- *Muži, ktorí ustavične niekoho bozkávajú, nesmú nosiť fúzy.*

Naozaj si viem veľmi živo predstaviť lobing žien za prijatie tohto zákona. Verím, že iba na základe takéhoto lobingu došlo k prijatiu príslušného zákona.

Kalifornia

- Strieľať na zver z pohybujúceho sa vozidla je priestupok, okrem prípadu, keď ide o veľrybu.
- *Nastraženie pasce na myši bez poľovného listu je porušením zákona.*

Pri niektorých zákonoch sa snažím vytvoriť si situáciu, prečo zákon vznikol. Pozastavím sa nad ním a porozmýšľam. Či v ňom nie je skrytý nejaký význam, ktorý na prvý pohľad nevidieť. Vo väčšine uvedených noriem ich však vôbec nenájdem.

Louisiana

- Je protizákonné vykradnúť banku a potom strieľať na pokladníka striekacou pištoľou.

New York

- Hádzať niekomu loptu do hlavy pre zábavu je protizákonné.
- *Po 22.00 hod. je zakázané nosiť papuče.*

V súvislosti s 22. hodinou som už vyššie rozoberala určitý prípad. Čo sa týka zákazu nosiť papuče, mám určitú predstavu, ako by k prijatiu zákona mohlo dôjsť. Čo ak sa poslanci mesta v prípade zvolania nejakého mimoriadneho stretnutia neskoro v noci rozhodli prísť v papučkách?

Oklahoma

- Nechať si papierové vreckovky na zadnom sedadle auta je zakázané.
- Ak sa má na súkromnom pozemku zísť tri alebo viac psov, musia mať povolenie podpísané starostom.
- Oklahoma nebude tolerovať, aby si ktokoľvek odhryzol z hamburgera inej osoby.

Oregon

- Riadu musí byť umožnené odkvapkať.

Texas

- Dojít cudziu kravu alebo na ňu kresliť graffiti je trestný čin.

Utah

- Zakazuje sa súlož v zadnej časti sanitky, ktorá je na ceste k chorému.

Pri čítaní niektorých týchto zákonov, pri ich rozoberaní som si uvedomila, že častokrát sú to jednoznačne iba ojedinelé prípady. Nebolo by efektívnejšie vyvodiť opatrenia iba vo vzťahu k účastníkom daného konania?

Washington

- Kresliť bodky na americkú zástavu je protizákonné.
- *Zákon na zníženie kriminality hovorí: „Motorista, ktorý má zločinné úmysly, je pri vstupe do mesta povinný zastaviť a zatelefonovať šéfovi polície.“*

Ak by toto ustanovenie bolo účinné, doporučovala by som ho prijať vo všetkých štátoch sveta.

Wisconsin

- Podľa štátneho zákona je zakázané podávať vo verejných reštauráciách jablkový koláč bez tvarohu.

Ak by bol tento zákon prijatý v Európe, asi by som si hneď pomyslela, že Európska únia asi prijala opatrenie týkajúce sa slabej využiteľnosti tvarohov alebo niečo podobné. V danom prípade však neviem.

Wyoming

- Ženy nesmú stáť pri pití bližšie ako jeden a pol metra od baru.

Západná Virginia

- *Čo šofér zrazí na ceste, to si môže domov vziať na večeru.*

Verím, že to myslia iba vo vzťahu k zvieratkám. Nič viac, nič menej.

3.3.4. Austrália a Ázia

Austrália

- Deti nesmú kupovať cigarety, ale celkom legálne ich môžu fajčiť.

Čína

- Zachrániť topiaceho sa je protizákonné, lebo sa tým zasahuje do jeho/jej osudu.
- *V jednej domácnosti je povolené mať len jedno dieťa; ak sa narodí druhé dieťa, rodičom hrozí pokuta.*

Toto ustanovenie bolo podľa mňa – či dokonca je, veľmi známe. Súviselo s preľudnením Číny. Pokiaľ viem, v čase komunizmu dostávali rodičia dotácie na dieťa v prípade, že ich mali viac. V konečnom dôsledku sa to deje i dnes – ibaže sa to nazýva "jednorázový príspevok na dieťa". No a Čína sa snažila dosiahnuť opak. Ale

to, či na to mali právo z čisto ľudského hľadiska, na to si už musíme odpovedať každý sám.

Kórejská republika

- Dopravní policajti sú povinní nahlásiť všetky úplatky, ktoré dostanú od motoristov.

Japonsko

- *Veková spôsobilosť na uzavretie manželstva nejestvuje.*

Kamarát mi v súvislosti s týmto tvrdením napísal nasledovné: "Super, aká voľnosť. Tak to má byť!" A ja som si uvedomila, aká som konzervatívna. Že chcem žiť v štáte, kde sú určité pravidlá. Že je podľa mňa normálne ak štát zakáže dospelým mužom oženiť sa s maličkým dievčatkom.

Že súhlasím s reguláciou prostredníctvom práva, i keď ma to "obmedzuje". Takéto obmedzenia totiž veľmi rada prijmem.

Singapur

- Občania nesmú chodiť nahí ani doma, lebo sa to pokladá za pornografiu.

Thajsko

- *Pri šoférovaní musí mať vodič oblečenú košeľu.*

V tomto prípade vidím asi snahu o dosiahnutie, alebo poukázanie na nejakú úctu voči ostatným. Ale to iba v prípade, že by sa jednalo o ľudí, ktorí by sa živili dopravou iných ľudí, napr. taxikárov.

India

- Zákon zakazuje nechať viac ako päť potkaních chlпов alebo potkanieho trusu v kilograme ryže, pšenice alebo kukuričných zrn.

Izrael

- Ak rozhlasová stanica vysiela ilegálne päť alebo viac rokov, stáva sa legálnou.
- Zákaz chovať psov plemena rotvajler.

Saudská Arábia

- Lekári mužského pohlavia nesmú vyšetřovať ženy.
- Ženy nesmú byť lekárkami.
- V Saudskej Arábii to bolo dokonca pre ženu neúnosné. Platil tam totiž zákaz bozkávania sa s neznámym človekom. Žena mala takisto zakázane pohybovať sa na verejnosti bez prítomnosti muža z rodiny alebo strážnika. Taktiež mala žena zakázane šoférovať auto a sedieť mohla len na zadnom sedadle so psom. Tak to ženy jednoznačne nemali ľahké.

3.3.5. Afrika

- V niektorých častiach regiónu muža, ktorý vezie na bicykli ženu a nie je s ňou v príbuzenskom vzťahu, možno uznať vinným z cudzoložstva, ak ho pri tom vidí dostatočný počet svedkov.
- Vo Východnej Afrike to tiež nebolo o nič lepšie. Ak manžel nachytil manželku s iným mužom, tento typ dôkazu bol na súde nepoužiteľný. Dôvod bol jednoduchý. Manžel potreboval svedkov, ktorí by dosvedčili, že tento prečin sa odohral.

Možno som niektoré horeuvedené zákony komentovala trošku nadnesene. I podľa mňa sú normy, ktoré sa nám zdajú byť nezmyselné. Ale predsa len sú aplikované. My, ľudia žijúci v spoločnosti ako adresáti a zároveň teda príjemci daných noriem

sme povinní dodržiavať tieto normy. I keď sa nám zdajú byť absurdné. Ľudia, ktorí ich tvoria sú väčšinou ľudia, ktorým sme my túto moc dali. A verím, že oni lepšie poznajú dôvod, prečo k prijatiu daných noriem došlo. Možno by sme im mali iba viac veriť. Možno by sme sa mali na zákony dívať inak ako doteraz. S myšlienkou na to, že mali dôvod. Že asi k daným prípadom došlo. Že to možno bolo vo chvíli, keď daný zákon prijímali jediné možné a prijateľné riešenie.

4. Spravodlivosť a legitimita v práve

Ce-Kung sa spýtal majstra na vládu. Majster odpovedal: Vláda potrebuje tri veci – aby bol dostatok potravín, aby bol dostatok zbraní a vojenskej výstroje a aby ľud dôveroval svojim vládcom. Ce-Kung sa spýtal: A keby bolo treba zriecť sa dvoch z týchto troch vecí? Majster povedal: Nech to sú vojenská výzbroj a potraviny. Pretože už od pradávna je smrť osudom všetkých, ale keď ľudia nemajú dôveru v tých, ktorí im vládnu, potom nie je spôsob, ako by sa štát mohol udržať.“

Konfucius

Legitimita práva ma veľmi blízko k idei spravodlivosti. Napriek tomu by sme legitimitu práva nemali stotožňovať s kritériom spravodlivosti. Podľa Derrida je diferenciácia medzi právom a spravodlivosťou určená tým, že právo je kalkulatívne a naproti tomu spravodlivosť náleží do oblasti nekalkulatívneho. Touto kalkulatívnosťou je legitimita oveľa bližšie právu ako spravodlivosť. Akoby legitimita a i legalita boli už výkonom a prevedením spravodlivosti do systému regulujúcich a kodifikovaných predpisov – spravodlivosti, ktorej je pôvodne vlastná heterogenita, nekonečnosť, rebelantstvo voči akémukoľvek pravidlu a absencia symetrie. Legitimita nie je spravodlivosť. Legitimita však nie je ani rovnakého žánru ako je legalita. Aké miesto potom má legitimita medzi právom a spravodlivosťou? ¹⁰⁴

4.1. Právo ako garant spravodlivosti

Staré rímske príslovie označuje právo za umenie spravodlivého a dobrého. Čo si však môžeme pod týmto spojením predstaviť? V oblasti práva sa každý z nás stretáva s atribútmi spravodlivý a nespravodlivý, ktoré sú používané pre hodnotenie určitého individuálneho alebo normatívneho právneho aktu. Vyviera tu potom otázka, či ide o subjektívne hodnotenie daného javu, alebo či môžeme k takémuto aktu

¹⁰⁴ Příbáň, Jiří. Legitimita práva, intimita a "infikce" [online]. Dostupné na <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/79123f684b54c5cba45f1398b8387ccc8a160eee_265_145PRIBA.pdf>

priradiť ako súčasť obecnej charakteristiky výrok "spravodlivý" bez ohľadu na to, za akých okolností je používaný.¹⁰⁵

Pojmy právo a spravodlivosť si spoločnosť akosi automaticky podvedome stotožňuje. Právnik, ktoré je kladené medzi ne, je narušené v prípade, keď právo predstavu, akú človek o spravodlivosti má, určitým spôsobom neuspokojí. Toto sa obecné nazýva právne vedomie.¹⁰⁶

Spravodlivosť je ideál, ktorý sa dotýka rozdeľovania dobra a zla na základe určitého princípu rovnosti a ideál, ktorý sa dotýka vzťahov medzi jednotlivcom a spoločnosťou na jednej strane a vzťahov medzi jednotlivcami navzájom na strane druhej.¹⁰⁷ Je všeobecne známe, že nemáme žiadne pozitívne kritéria spravodlivosti, máme však kritéria negatívne, ktoré nám ukazujú, čo je nespravodlivé. Na základe tohto zistenia sa môžeme vždy iba snažiť o priblíženie sa pravde alebo spravodlivosti tým, že budeme vytrvalo eliminovať to nesprávne alebo nespravodlivé, nikdy si však nemôžeme byť istí, že sme dosiahli konečnej pravdy alebo spravodlivosti.¹⁰⁸

Predstavy o spravodlivosti boli vždy spájané s ideami rovnosti a slobody, s ideou práva ako rovného merítka. Spravodlivosť má merať všetkým rovnako, a to je možné iba vtedy, keď platia rovnako pre všetkým relatívne stabilné a trvalé pravidlá.¹⁰⁹

Základom práva je poriadok, ktorý preukazuje svoju funkčnosť. Vytvorením takéhoto poriadku dochádza prostredníctvom autoritatívnej právnej úpravy vzťahov medzi členmi spoločnosti, na ktorých základe je zostavený systém právnych pravidiel a rozhodnutí. Aby nedošlo ku vzniku právnych sporov, resp. aby boli spory rozhodnuté, musí byť na základe právnej úpravy stanovené predpísané konanie.¹¹⁰

4.2. Legitimita v podmienkach slobody a práva

Bežne si veľmi často mýlime pojmy legalita a legitimita. Popravde, sama som si dala "vygooglovať" tieto pojmy, pretože ma zaujímalo, čo mi "múdry slovník" na to

¹⁰⁵ Loutocký, V. Je právo spravodlivé? [online]. Dostupný na <<http://ireferaty.lidovky.cz/337/3858/Je-pravo-spravedlive>>.

¹⁰⁶ Čermák, Vladimír. Spoločnosť, spravodlivosť a právo. Olomouc: Olomouc 2003, s. 29

¹⁰⁷ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 25

¹⁰⁸ Hayek, F.A.: Právo, zákonodarstvo, sloboda. Praha: Academia 1991, s. 42 a násl.

¹⁰⁹ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967, s. 295

¹¹⁰ Weinberger, O. Norma a inštitúcie. Brno : Masarykova univerzita, 1995, s. 24.

povie. Podľa slovníku cudzích slov je legalita zákonnosť, tzn. najnutnejšie normy, ktoré by človek mal dodržiavať a zároveň práva, ktoré mu náležia. Legitimita je oprávnenosť, čo môže znamenať väčší okruh.¹¹¹

Ako hovorí Přibáň, *"obecné zákonodarstvo sa v modernej spoločnosti stalo jedinou formou, ako legitimovať štátnu moc a s ňou spojenú organizáciu panstva."*¹¹²

Pokus legitimovať moderné právo jeho procedurálnymi a rýdzo formálnymi vlastnosťami má veľmi dlhú tradíciu a jeho počiatky je možné vysledovať nepochybne v tých koncepciách práva, ktoré zdôrazňujú jeho autonómnu povahu vo vzťahu k ostatným oblastiam života.¹¹³

Moc v modernom štáte nie je možné legitimovať tradíciou, Božou vôľou, ale ani "večne" platnými racionálnymi hodnotami, obsiahnutými v normách a univerzálnych princípoch etických či prirodzeno-právnych. Primárnou úlohou pozitívneho práva je potom vymedzenie pravidiel pre výkon štátnej moci, predovšetkým spôsob jej deľby, obmedzenie vo vzťahu k občanom a stanovenie určitých procedurálnych princíпов, vylučujúcich možnosť zneužitia moci a práva. Je možné dokonca tvrdiť, že právo je jediným prostriedkom transpozície politickej moci v moc štátnu, čo predpokladá striktné podriadenie politického systému legálnemu režimu a právnej regulácii.¹¹⁴

Přibáň zároveň zdôrazňuje, že *"len keď budú právne normy v sebe zahŕňať isté reálne hodnoty a princípy obecné zdieľané v liberálnych spoločnostiach, je možné hovoriť o legitimitate legalitou a práve ako zdroji legitimacy štátnej moci."*¹¹⁵

Právo pritom nelegitimuje iba výkon moci, ale zároveň i prístup k moci v štáte. Len tie subjekty politického systému, ktoré o moc usilujú v rámci legálnych pravidiel, môžu a dokonca musia byť v prípade ich uchopenia považované za legitímnych nositeľov štátnej moci. Akékoľvek iné uchopenie moci je nelegitímne.¹¹⁶

¹¹¹ Slovník cudzích slov [online]. Dostupný na <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/legalita-x-legitimita>>.

¹¹² Přibáň, Ján. Sociologie práva. Praha: Sociologické nakladatelství 1996, s. 174

¹¹³ Přibáň, Ján. Sociologie práva. Praha: Sociologické nakladatelství 1996, s. 143

¹¹⁴ Weber, Max. Wirtschaft und Gesellschaft. Tubingen: J.C.B. Mohr. 1922, s.19

¹¹⁵ Přibáň, J.: Sociologie práva. Praha: Sociologické nakladatelství 1996, s. 175

¹¹⁶ Kelsen, Hans. Allgemeine Staatslehre. Berlin: Springer Verlag 1925, s.45

4.3. Moc a násilie v spoločnosti

Niektorí politicky orientovaní jedinci vidia v práve predovšetkým nástroj k presadzovaniu ekonomických a politických záujmov. Nie je možné nezmieniť sa tu o známej definícii práva klasikov marxistickej teórie Karla Marxa a Friedricha Engelsa, ktorí v Manifeste komunistickej strany vymedzili právo ako *"vôľu vládnucej triedy povýšenú nad zákon, vôľu, ktorej obsah determinuje materiálne podmienky života danej triedy."*¹¹⁷

Právo a moc spolu úzko súvisia. I keď sú späté, ich pomer nie je symetrický. Právo nemôže existovať bez moci. Právo vydáva alebo uznáva štát ako najdôležitejší mocenský subjekt. Rovnako tak ho vynucuje, garantuje jeho efektivitu. Naproti tomu existuje moc bez práva a mimo právo. Zánik práva moc prežije, ale zánik moci by znamenal neodvratný koniec práva.¹¹⁸ Moc v spoločnosti nie je samoúčelná, jej sociálnou funkciou je prispieť k organizácii a fungovaniu spoločnosti. Právo bez moci by bolo bezmocné a moc bez práva útlakom. Právo potrebuje moc, aby sa presadilo, moc naopak právo, aby bola legitímna.¹¹⁹

V sociálnych vedách je často diskutovaný pomer moci a násilia. Niektorí autori ich vo svojich teóriách oddeľujú, ba priam v nich vidia protiklady, ktoré sa navzájom vylučujú.¹²⁰ Ďalší autori zastávajú názor, ktorý je aj podľa mňa realistickejší. Vidia práve väzby medzi nimi. Jedni tak tvrdia, že *"násilie je druhom moci, ibaže na nižšom, primitívnejšom stupni. Násilie je pre nich koreňom moci."*¹²¹ Druhí, ktorí uznávajú odlišnosť medzi mocou a násilím, potom vidia v násilí hlavne jeden z prostriedkov realizácie moci. Násilie chápu ako druh donútenia, a to práve donútenie fyzické, ku ktorému moc siaha až v krajnom prípade. Tento názor tak podľa Pavla Maršálka aj v spoločnosti prevláda.¹²²

¹¹⁷ Marx, K., Engels, F.: Manifest komunistickej strany. Praha. Svodoba 1951, s.38

¹¹⁸ Bárány: Moc a právo. Právny obzor. s.61

¹¹⁹ Harvánek, Jaromír a kol. Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk 2008, s.39

¹²⁰ Durozoi, G., Roussel, A.: Filozofický slovník. Praha 1994, s. 193

¹²¹ Canetti, E.: Masa a moc. Praha: Academia 2007, s. 18

¹²² Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditórium 2008, s. 126 a nasl.

4.4. Zákon ako nástroj moci

Človek vytvára zákony. Z tohto hľadiska sa líši od iných živočíchov. Dobrovoľne sa rozhoduje obmedziť svoje vlastné správanie, rozlišuje medzi racionálnym plánovaním a reakciou na podnety.

Na zákon ako taký, môžeme pozerat' z rôznych hľadísk. Z filozofického hľadiska zákon znamená: „*nutný, podstatný, stabilný a opakujúci sa vzťah medzi javmi. Zákon vyjadruje súvislosť medzi predmetmi, medzi prvkami rôznych predmetov i medzi vlastnosťami vnútri tej istej veci.*“¹²³

Touto definíciou však poukazujeme na zákon generálne. Čo sa týka konkrétosti, tú už poznáme rôzne „druhy“ zákonov – napr. prírodovedecké zákony, ktoré opisujú nejaké javy v prírode alebo zákony v spoločenských vedách, ktoré popisujú napr. psychologické či sociologické javy.

Neubauer však hovorí, že ide o obecný pojem, ktorý pôvodne vo všetkých jazykoch znamenal to isté, čo norma, výraz niečoho, čo má byť. „*Teda niečí príkaz, spravidla obecný, alebo výraz nejakého obecného a objektívneho (t.j. nikým neprikazujúceho) normatívneho poriadku.*“¹²⁴ Inými slovami môžeme povedať, že ide vlastne o nejaké pravidlo chovania. Neubauer sa ďalej vyjadruje, že až v prenesenom zmysle má význam zákonitosti príčinnej, nechcenej, nenormatívnej – teda význam prírodného zákona.¹²⁵

Zákon je normatívny akt najvyššieho orgánu štátnej moci. Vydávanie zákonov je potom výrazom tejto moci, výrazom najvyššej moci v štáte, jej zvrchovanosti. Prostredníctvom zákonov je možné stanoviť záväzné pravidlá pre akýkoľvek subjekty – všetky štátne orgány, všetky organizácie i jednotlivcov. Pri stanovení zákonov nie je štátna moc viazaná žiadnymi inými vyššími prameňmi práva. V tom sa potom prejavuje nezávislosť štátnej moci na akejkoľvek inej moci vo vnútri, ale tiež na vonkajších hraniciach štátu.¹²⁶

Pri viazanosti zákonom vychádzame zo základného pojmu, ktorým je legalita. Legalita, čiže zákonnosť. Ide o jednu z metód vládnutia, tým rozumieme

¹²³ Říman, J. a kol. Malá československá encyklopedia. Praha: Československá akademie věd, 1987, s. 763

¹²⁴ Hoetzel, J. a Weyr, F. a kol.: Slovník veřejného práva československého. Brno. Rovnost' 1948, s. 578

¹²⁵ Hoetzel, J. a Weyr, F. a kol.: Slovník veřejného práva československého. Brno. Rovnost' 1948, s. 578

¹²⁶ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967. s.350

uskutočňovanie hlavných funkcií štátu. Je to metóda, pri ktorej sa funkcie štátu uskutočňujú pomocou práva. Podľa Boguszaka, aby mohla legalita „fungovať“, je nutné, aby spĺňala dve základné požiadavky:

1. „Vyžaduje prednostne právne regulovanie určitých základných spoločenských vzťahov, t.j. vyžaduje príslušnú tvorbu práva
2. Vyžaduje zachovávanie práva.“¹²⁷

Zákonnosť sa teda prakticky uplatňuje tým, že štát zabezpečuje regulovanie základných spoločenských vzťahov tvorbou práva – 1. a tým, že štát zabezpečuje realizáciu práva – 2.

Určití autori zasa obmedzujú pojem zákonnosť iba na zachovávanie platného práva.

Ak však pozeráme na zákonnosť ako na politickú metódu, myslíme tým metódu vládnutia, metódu uskutočňovania funkcií štátu, pozeráme na zákonnosť ako súčasť politického režimu. Ide teda predovšetkým o to, či existujúca moc zaisťuje úpravu istých vzťahov práva, či uplatňuje požiadavku zachovania platného práva všetkými jeho subjektmi a tiež túto realizáciu zabezpečuje. Táto otázka zákonnosti ako faktickej politickej metódy vládnutia nie je rozhodujúcim spôsobom riešená zistením, že zachovávanie práva je v štáte právne záväzná pre všetky jeho subjekty. Metóda vládnutia má tak „na jednej strane podriaďovať obyvateľov a organizácie pravidlám, ktorých zachovanie zbadala politicky vládnuca zložka za potrebné v záujme daného spoločenského poriadku. Zároveň však v tom istom záujme podriaďuje určitým pravidlám i samy orgány štátnej moci.“¹²⁸

Požiadavka zachovania práva v sebe zahŕňa i požiadavku zachovania práva štátnymi orgánmi. Keby sa požiadavka zachovania práva nevzťahovala i na subjekty moci, právne regulovanie by strácalo tie hlavné spoločenské funkcie, ktoré spočívajú v zaistení právnej slobody (sféry, do ktorej nie je dovolené zasahovať spôsobom opierajúcim sa o donútenie) a právnej istoty. Ako tvrdí Boguszak, postulát viazanosti štátnych orgánov právnymi normami má totiž zárodoky v požiadavkách ideológie obdobia klasických buržoázných revolúcií, a to hlavne v spojení s princípom ústavnosti. Princíp ústavnosti smeroval predovšetkým proti

¹²⁷ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967. s.323

¹²⁸ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967, s.324 a násl.

neobmedzenej vláde suverénneho monarchu (v epoche absolútnej monarchie). Tento princíp znamenal obmedzenie vlády monarchu i ktoréhokoľvek iného orgánu písanou ústavou. Išiel o princíp, ktorý je tiež nazvaný ako princíp konštitucionalizmu a je spojený s ideou kontroly spoločnosti, reprezentovanej štátom, ktorý ustanovil ústavu nad všetky orgány štátu tým, že ústava má najvyššiu právnu silu, teda vyššiu oproti ostatným normatívnym právnym aktom a viaže činnosť najvyšším štátnych orgánov. Tak sa predovšetkým základné slobody a práva, vyjadrené v ústave, majú uchrániť pred ľubovoľnými zásahmi administratívy.¹²⁹

Zákon pokladáme za hlavný prameň práva a štát tak za tvorcu platného práva. Pritom zákony stelesňujú suverenitu. Ako suverénny normotvorca však štát z čisto formálneho hľadiska potom nie je ničím viazaný.

Predovšetkým v anglosaskom „common law“ je koncepcia, podľa ktorej je platným právom viazaný sám štát, ide o zásadu „rule of law“ (právne panstvo). Podľa názoru Boguszaka je pochopiteľné, že práve v systéme, kde prevládajú precedensy a právne obyčaje ako prameň práva, ako je tomu práve v common law by právo mohlo byť nad štátom a že sám štát je právom viazaný a to predovšetkým z toho dôvodu, že právo nie je teda výtvorom štátu, ale vzniká tak nezávisle od štátu. Pretože na rozdiel od zákonov a iných normatívnych aktov štátnych orgánov nevystupujú obyčajové pravidlá ako výsledky zámernej činnosti štátnych orgánov, ale praeter legem ako „dôsledok dlhodobo a živelne sa formulujúceho masového správania a jemu odpovedajúcemu právnemu vedomiu.“ Štátna moc už potom len uznáva tieto obyčajové pravidlá za právne záväzné tým, že ich štátne orgány aplikujú pri individuálnom rozhodovaní a že pri ich porušení poskytujú ochranu, resp. používajú donucovacích prostriedkov.¹³⁰

Zákony, resp. právne normy sú teda pravidlá chovania, ktorých zachovávanie je vynúiteľné štátnou mocou a ktoré sú vyjadrené v zvláštnej štátom uznanej forme. Vynúiteľnosť je veľmi dôležitá vlastnosť tohto aktu. Bez efektívneho vonkajšieho či vnútorného donucovania majú ľudia vždy pohnútky porušovať stanovené princípy. Platí to nezávisle od jednotlivých preferencií vhodnosti či nevhodnosti samotných princíпов, chápaných ako všeobecne používané racionálne kolektívne inštitúcie alebo ako životaschopné a široko akceptované etické normy.

¹²⁹ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967, s.324 a násl.

¹³⁰ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967, s. 327

Zákon je vyjadrený písmom. Písmo tak dáva normatívnemu vyjadreniu zvláštnu formu. Písomná forma zákona vkladá hľadanie práva do rúk elít, ktoré zákon poznajú, bedlivo ho strážia a výlučne interpretujú. Znalci zákona sú potom nielen exkluzívnymi vykladačmi predpísaných noriem, ale súčasne tiež zdatnými „legitimizátormi“ obsahov uchovávaných práve v tejto forme. Zákon tak nie je „protiprávne“ násilie, ale je účinným nástrojom moci, pretože získava potrebnú autoritu nespochybniteľnej platnosti.

Písaný zákon „nadraduje moc“¹³¹, vyzdvihuje ju z zžitej každodennosti a zvýrazňuje tak mocenský odstup medzi mocenskými elitami a zákona neznalou väčšinou. Neprítomná, emancipovaná moc sa tak projektuje do sociálneho priestoru práve prostredníctvom písaného zákona. Mocenský odstup, teda očakávaná a akceptovaná socio-kultúrna dištancia medzi elitami a tými, ktorý sú pôsobeniu zákona vystavení potom posilňuje i nové spôsoby vynucovania zákona. V prípade konfliktu či porušení záväzne očakávaného chovania je hlavným cieľom tradičných kultúr obnovenie jednomyselnosti, prostriedkom pri výkone spravodlivosti, potom akési „zmierčie konanie“, v ktorom sa skrze rituálom štruktúrovanou diskusiou dospieva k spoločnému presvedčeniu. Pravidlo súdržnosti tu núti vyhnúť sa nenapraviteľnému porušeniu vzťahov. Odborníci na zákon však oproti tomu vypracovávajú systém sankcií, ktoré už nesmerujú k zmieru a jednoliatosti vzťahovo obmedzenej skupiny, podstatná je podľa nich schopnosť presadiť poriadok i cez eventuálny odpor. Moc môže z hľadiska celku odhliadnuť od určitých vzťahov ako od menej dôležitých. Poriadok v spoločnosti je kontrolovaný viac pomocou represívnych noriem, ako pomocou pospolito potvrdzovaného vedomia záväznosti noriem.

4.5. Autorita zákona, neznalosť zákona

Autorita zákona je nezávislá na jeho skutočnej znalosti, zákon nepredpisuje a neopiera sa o už o to, čo bolo prednesené, ani nevyhnutne a výhradne o to, ako ľudia jednajú – môže byť v konečnom dôsledku i kontrafaktický.¹³² Zákon platí, je

¹³¹ Balandier, Georges. Politická antropologia. Praha: Dauphin. 2000, s. 11

¹³² Luhman, Niklas. Sociálne systémy. Brno: CDK 2006, s. 26

účinný a vynucovaný, i keď adekvátna znalosť môže u jednotlivých skupín adresátov úplne chýbať, alebo byť problematická.¹³³

Namiesto skutočnom vedení o norme, ktorá je zakotvená v každodennej praxi a touto praxou je podávaná ďalej, rozhoduje povinnosť zákon poznať. Normatívny svet nie je možné naďalej automaticky identifikovať so svetom normálnym, realita predpisovaná sa už nekryje úplne s realitou faktickou. Bezprostredná znalosť predpísaných spôsobov chovania je pritom v rukách úzko vymedzenej skupiny, ktorá častokrát zákonné ustanovenia vlastnou interpretáciou dotvára a reprodukuje a posilňuje tak zvláštnu odkázanosť žitej reality na túto normatívnosť.

Námietka neznalosti zákona, ktorá sa nám tu ponúka, v prípade jeho porušenia musí byť pochopiteľne nejako eliminovaná, záväzok poznať zákon musí byť zrealizovateľný, i keď sa jedná o znalosť závislú, sprostredkovanú predovšetkým prostredníctvom legitimizujúcimi špecialistami. Zákon je teda apriórny, prelamuje obyčajovú „večnú pôsobnosť“ a obracia sa do budúcnosti.

Právne vedomie, t.j. predstavy o práve a názory na právo má podľa Boguszaka dve stránky, ktoré sa preplietajú. Sú to predovšetkým „predstavy ľudí o platnom (teda pozitívnom, t.j. štátom vytvorenom či uznávanom) práve a o tom, čo je právne a protiprávne (z hľadiska platného práva), o tom, aké chovanie je právne vynútitelne štátnou mocou.“¹³⁴

Už keď pozeráme na zložitosť platného práva, predovšetkým teda v modernej dobe, sa tieto predstavy nemusia kryť s ozajstným platným právom a tiež sa veľmi často aj nekryjú. Vedomie platného práva je však jedným z predpokladov toho, aby platné právne normy čo možno najúčinnšie ovplyvňovali ľudské chovanie, ktoré upravujú. V modernom štáte sa tiež staráme o to, aby znalosť práva bola vôbec formálne všetkým dostupná. Napr. vyhlásenie aktov štátnych orgánov v úradných zbierkach právnych predpisov, zbierka potom musí byť stanoveným spôsobom aj verejne prístupná. Ďalej ide o zbierky súdnych rozhodnutí atd. Ako ďalej píše Boguszak, „*tieto zbierky nie sú však „ľudovým čítaním*“.“¹³⁵ Ľudia žijúci v danej spoločnosti sa väčšinou o platnom práve dozvedajú iba sprostredkované, z rôzneho ústneho podania, z druhej, tretej či štvrtej ruky. Je viac než pravdepodobné, že

¹³³ Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Rímske právo. Praha: C.H.Beck. 1995. s. 15

¹³⁴ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967, s. 302

¹³⁵ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva: Praha. Orbis 1967, s.302

informácie, ktoré sa v konečnom dôsledku k danému jedincovi dostanú sú potom veľmi často skreslené.

No a práve čo sa týka konkrétne aplikácie práva, aplikácie zákonov, právo vychádza zo zásady, že „neznalosť zákonov neospravedľuje“, poprípade z fikcie, že subjekt práva mal a mohol poznať platné právo.

Ale i keď znalosť práve platného práva býva jedným z dôležitých predpokladov realizácie práva, nie je podmienkou jedinou a ani nie hlavnou. Dokonca je možné povedať, že veľakrát sa ľudia chovajú v súlade s právom, a to napriek tomu, že si to vôbec neuvedomujú, že uskutočňujú právo. Že to, čo robia, je v súlade s právom. Súlad vedomia a práva nebýva vždy príliš závislý na tom, ako ďaleko sú ľudia informovaní o textoch platných právnych noriem. Moment toho uvedomenia si právnosti či protiprávnosti chovania či vzťahov nebýva podstatný, ak ide o chovanie či vzťahy, ktoré väčšina pociťuje ako samozrejmé v daných situáciách. Ide veľmi často o obvyklé, bežné a zaužívané predstavy a spôsoby správania sa, nejaké návyky zakorenené po desaťročia. Až potom, pri vzniku konfliktných situáciách, teda najskôr pri porušení práva sa potom spravidla právo sprítomňuje ako faktor podstatný pri riešení takýchto situácií. *„Ostatne, ak odpovedá právo daným životným podmienkam, vzťahom či situáciám, ktoré väčšina pociťuje ako normálne, je súlad právneho vedomia a práva oveľa viac než informovaním o právnych textoch zaistený práve tým, že právo zodpovedá predstavám ľudí o tom, čo asi právo pre danú situáciu stanoví, či čo by malo stanoviť.“*¹³⁶

Hovorí sa, že spoločnosť je svojou povahou konfliktná. V spoločnosti sa stretávajú najrôznejšie záujmy a potreby ľudí a jej skupín, niekedy až to takej miery, že môžeme povedať, že už nie sú hybným činiteľom spoločenského vývoja, ale že ohrozujú existenciu spoločnosti ako takej. A to práve preto, že spoločnosť je diferencovaná. Aby ale bol hroziaci rozklad odvrátený a zaistený úspešný rozvoj spoločnosti, je tu právo ako regulátor. Právo upravuje chovanie všetkých sociálnych subjektov voči sebe navzájom, voči spoločnosti ako celku a nakoniec i voči sebe samotným.¹³⁷ Pritom všetkom a k tomu, aby regulovať mohol disponuje donucovacou mocou, a ak je dobré, i autoritou.¹³⁸

¹³⁶ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva: Praha. Orbis 1967, s.302 a násl.

¹³⁷ Knapp, Viktor. Teória práva. Praha: C. H. Beck. 1995, s.75 a násl.

¹³⁸ Hanel, J.: Všeobecná právo - i štátoveda. Praha: J. Otta. 1909. s. 5

Konflikty sú väčšinou poruchami spoločenského života, ale to nemusí platiť vždy. Môžu privodiť aj zmenu, ktorá je pozitívna, nejaký pokrok. Častokrát sa zjednotí aj spoločnosť proti pôvodcovi konfliktu.¹³⁹

Právo všetky konflikty nevyrieši. Má medze svojej použiteľnosti. Veľakrát sa právo uplatňuje aj v „druhej rade“, ako posledný prostriedok. Prednosť sa dáva mimoprávnemu riešeniu, dohode. Konflikty môžu byť riešené cestou legislatívy, alebo justície. Legislatívne riešenie je systémové, súdne potom ad hoc.

Podľa toho, v akej fáze sa súčasne právo nachádza, bude nutné i podstatné zmeniť duchovnú klímu v spoločnosti a to tak, aby zavládlo všeobecné presvedčenie, že sa slušnosť a chovanie v súlade s právo vypláca.¹⁴⁰

V právnom štáte „vládne právo“. Štát, štátne orgány môžu postupovať len na základe práva a len spôsobom ustanoveným právom. Právny štát sa vracia ku gréckej naturalistickej myšlienke „nomos despotes“, k predstave vlády práva, zákonov. Vládcom, ktorý prikazuje všetkým a každému, je zákon. Gréci chápali zákon, resp. právo ako súčasť prírody. Zákon tak trónil nad všetkými a nad každým. Museli sa mu podriaďovať aj bohovia, nehovoriac o panovníkoch. V despotickej systémoch sa vládcovia deklarovali za bohov, a tým aj za tvorcov zákonov, ktoré mohli kedykoľvek zmeniť. Život človeka v dôsledku toho ohrozovali už nielen povodne, smršťa a iné prírodné živly, ale aj ničivé premeny vôle vládcu, ktoré nebolo možné predvídať.¹⁴¹

Práva istota je ale možná len za podmienok všeobecne záväzného zákona, ktorým sa musí spravovať aj vládca, aj vláda.

Sir Edward Coke bol anglický právnik, ktorý pôsobil vo vysokých justičných funkciách. Pripisuje sa mu požiadavka žiť pod vládou zákonov a nie ľudí, ako aj myšlienka, že právo chráni kráľa, nie kráľ chráni právo. Tým artikuloval jeden z najdôležitejších princípov právneho štátu. Týmto princípom je vláda práva. V spoločnosti vládne právo, nie ľudia.¹⁴²

Nevyhnutnou požiadavkou právneho štátu sú teda nielen princípy, na ktorých právo funguje, ale aj ich realizácia a fungovanie právnych garancií v prípade porušenia práva. Zabezpečovanie dodržiavania práva pomocou právnych sankcií

¹³⁹ Reh binder, M. Rechtssoziologie. Berlin: De Gruyeter, s. 205 a násl.

¹⁴⁰ Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditorium 2008, s.119 a násl.

¹⁴¹ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 163 a násl.

¹⁴² Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s.164 a násl.

a štátnomocenského donútenia tvorí súčasť systému ochrany práva. Pod pojmom právna záruka ochrany práva rozumieme štátnym donútením zabezpečené právne formy ochrany verejného i súkromného práva, ako aj verejného poriadku a bezpečnosti demokratickej spoločnosti pred bezpráviem a nezákonným konaním a zákonom ustanovené spôsoby a postupy ich nápravy. Právna ochrana sa uskutočňuje rozmanitými formami zabezpečenia práva a záväzkov v oblasti súkromného práva i v oblasti verejného práva.

Právny štát zabezpečuje ochranu práv subjektov práva pred nezákonnými zásahmi a postupmi celým radom právnych záruk ochrany práva. Ťažisko ochrany spoločnosti a jednotlivca pred neoprávnenými zásahmi štátnych orgánov, právnických osôb a jednotlivcov spočíva najmä na štátnych orgánoch, na „štátnej pomoci“. Z tohto dôvodu sa potom tieto právne záruky ochrany práva charakterizujú ako právom ustanovené spôsoby zabezpečenia realizácie práva štátnymi orgánmi. To najmä preto, lebo nástrojom, ktorý v konečnom dôsledku zabezpečí realizáciu určitého práva či oprávneného záujmu sú legitímni reprezentanti verejnej moci.¹⁴³

4.6. Liberalizmus

Blackwell vo svojej encyklopédii definuje liberalizmus týmito slovami: „*Spôsob myslenia o človeku a politike, ktorý inšpiroval behom posledných štyroch storočí niekoľko politických hnutí v Európe a zemiach ovplyvnených európskou kultúrou.*“¹⁴⁴ Jedná sa teda o myšlienkový smer, ktorého hlavným záujmom je človek a politika v širšom slova zmysle, pretože liberalizmus zasahuje do mnoho aspektov ľudského bytia – ekonomicky, sociálnych otázok, morálky atd. Táto encyklopédia ďalej znova spája liberalizmus s európskou kultúrou a to tým, že sa dá čiastočne stotožniť so západnou civilizáciou, ktorú po niekoľko storočí zásadne ovplyvňoval, resp. mal v nej výsadné postavenie.¹⁴⁵

¹⁴³ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s.167

¹⁴⁴ Miller, David a kol. Blackwelova encyklopédia politického myslenia. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 238

¹⁴⁵ Miller, David a kol. Blackwelova encyklopédia politického myslenia. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 238 a násl.

Ďalej sa tu zdôrazňuje problém vo vymedzení tejto ideológie spočívajúci v tom, že sa liberalizmus objavuje v rôznych miestach, v rôznom čase a v rôznych formách závislé od okolnosti a „nepriateľov či odporcov“, s ktorými sa stretol.

Liberalizmus v sebe zakotvuje dva dôležité princípy:

- politika je niečo umelého – vláda je nutná, ale nie je prirodzená, prirodzeným stavom človeka je voľnosť. Rozum môže politiku riadiť, ale príroda rozum nevybavila žiadnymi pozitívnymi cieľmi, ale iba cieľmi negatívnymi, napr. zabránenie chudobe, chorobe, smrti
- neexistuje žiadny spôsob života alebo trieda ľudí, ktorá si môže činiť nárok na vládu prirodzeným alebo nadprirodzeným právom (nejde o popretie prirodzeného práva v zmysle právnom, naopak mnohí liberáli z neho vychádzajú), legitímne ciele vlády zahŕňajú hlavne svetské požiadavky mieru a prosperity.¹⁴⁶

Teda zjednodušene môžeme povedať – „*neexistencia pozitívneho morálneho vedenia v prírode, priorita slobody pred autoritou, sekularizácia politiky a podpora vlády ústavy a princípov práva, stanovenie medze vlády a práva občanov voči vláde.*“¹⁴⁷

Liberalizmus podľa Ludwiga von Misesa je „*náuka plne zameraná na chovanie ľudí na tomto svete.*“ Nemá koniec koncov na mysli nič iné ako podporu vonkajšieho, materiálneho blahobytu ľudí a nestará sa bezprostredne o ich vnútorné, duševné a metafyzické potreby. Nesľubuje ľuďom šťastie ani spokojnosť, ale len čo možno najhojnejších uspokojení tých prianí, ktoré je možné uspokojiť dodávaním vecí vonkajšieho sveta.¹⁴⁸

Práve toto zameranie na „povrchnú“, materiálnu stránku ľudského života je podľa von Misesa liberalizmu vyčítané, že existujú predsa vyššie a dôležitejšie potreby ako jedlo, pitie, bývanie atd., kde ale liberalizmus nemá čo ponúknuť. Nie je to ale chyba liberalizmu, pretože ako tvrdí, že všetko, čo môže politika poskytnúť, je odstránenie vonkajších príčin bolesti a utrpenia, môže teda podporovať systém, ktorý

¹⁴⁶ Miller, David a kol. Blackwellova encyklopédia politického myslenia. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 239

¹⁴⁷ Miller, David a kol. Blackwellova encyklopédia politického myslenia. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 239

¹⁴⁸ Mises, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 15

nakrími hladných, obliekne nahých a dá prístrešok bezdomovcom. Ale „šťastie a spokojnosť nezávisí na jedle, ale predovšetkým na tom, čo má človek vo svojom vnútri. Liberalizmus sa zameriava výhradne na materiálno, nie však preto, že by znevažoval duševné statky ale z presvedčenia, že najvyššieho a najhlbšieho v človeku sa nie je možné dotýkať reguláciou.“¹⁴⁹

Ďalej sa venuje racionálnej stránke liberalizmu a výčitke, že je tento smer až príliš liberálny a stráca iracionálne v ľudskom živote. Toto odmieta s tým, že tento aspekt ľudského bytia nepodceňuje, pretože keby ľudia jednali vždy rozumne, nebolo by predsa nutné ich potom poučovať. Liberalizmus podľa neho nehovorí „ľudia jednajú vždy múdro“, ale „mali by – v ich vlastnom záujme – jednať vždy múdro.“¹⁵⁰

Tvrdí, že podstatou liberalizmu je to, že chce uplatniť v politike rozum, keď sa nesporne uplatňuje vo všetkých ostatných oblastiach ľudského jednanja.¹⁵¹

Von Misesse ďalej hovorí o ciele liberalizmu. Liberalizmus vraj mal vždy na mysli blaho celku, nikdy nemal na mysli blaho nejakej zvláštnej skupiny. Tvrdí, že toto mali na mysli i anglickí utilitaristi svojím hlavným heslom: „najväčšie šťastie, najväčšiemu počtu.“¹⁵²

Von Mises tvrdí a obhajuje nutnosť morálky, slobody, mieru. Bez morálky vraj nie je možné zachovať spoločenský poriadok, ktorý je dôležitý pre človeka v spoločnosti žijúceho. Čo sa týka slobody, jeho hlavným argumentom je, že slobodná práca je produktívnejšia ako tá neslobodná, takže sloboda všetkých ľudí je k prospechu celého ľudstva. Má tak na mysli predovšetkým ekonomický aspekt. Poukazuje ďalej na nutnosť mierového spolužitia ľudí, pretože vojna vždy iba ničí.¹⁵³

Autor ďalej tvrdí, že je úplne normálne, ak úzka hrdka ľudí ovláda väčšinu, nutné ale pritom je, aby forma štátu umožnila prispôbiť vládu práním ovládaných bez násilných bojov. Touto formou je podľa von Misesa demokracia. Mises požaduje tzv. „minimálny“ štát. Teda štát, ktorého úlohou je chrániť vlastníctvo, život, zdravie,

¹⁴⁹ Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 15

¹⁵⁰ Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 16

¹⁵¹ Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 17

¹⁵² Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 17

¹⁵³ Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 28 a nasl.

slobody proti násilným útokom. Všetko nad to je „zlo“.¹⁵⁴ Štát je podľa neho iba abstrakcia, ktorého menom jedajú ľudia, teda štátny aparát a vláda. Uvádza, že *„ľudská spoločnosť nemôže fungovať bez štátu, ale celý pokrok sa musel presadiť proti štátu a jeho donucovacej moci.“*¹⁵⁵

Pojmom slobody v prípade liberalizmu sa zaoberá ďalší autor, ktorým je práve Gray. Podľa neho sloboda ako autonómia predpokladá zaistenie hospodárskych zdrojov vládou a vládnu reguláciu tržného procesu.¹⁵⁶ Vychádza tým z myšlienky Missesa, ktorý tvrdí, že štát a vláda majú byť obmedzené, ale nesúhlasí s teóriou „minimálneho“ štátu.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 51 a nasl.

¹⁵⁵ Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998, s. 42 a nasl.

¹⁵⁶ Gray, John. Liberalizmus. Praha: Občanský institut, 1999, s. 71

¹⁵⁷ Gray, John. Liberalizmus. Praha: Občanský institut, 1999, s. 101

5. Stabilita a dynamika v práve

„Zákon je poriadok - a dobrý zákon, je dobrý poriadok.“

Aristoteles

Významným znakom právneho poriadku je jeho kontinuita a relatívna stabilita právnej úpravy. Častá derogácia platného práva a nepremyslená novelizácia vzbudzuje skepsu o kvalite práva a limituje znalosť práva, pretože kráti kontakt adresátov práva s právnou normou, pričom ak právne normy nie sú známe, nemôžu vlastne byť ani efektívne.

Z hľadiska zmien môže byť zákon na jednej strane stabilizátorom, ale na druhej strane ako mocenský mechanizmus s význačným vplyvom na kognitívne štruktúry môže za určitých okolností aj usmerňovať a dynamizovať. Stáva sa potom efektívnym inštrumentom mocenského plánovania, pričom je možné v obecnej rovine povedať, že dôležité zákony či kodifikácie môžu byť dokonca svojho druhu časové medzníky.

Konštrukcia zákona síce môže byť vágna, rozhodne však nie natoľko, aby vzbudzovala skôr istotu ako neistotu, čo je normou povedané, napriek tomu – predovšetkým vzhľadom k rastúcej spleťosti a dynamike sociálnych vzťahov – musí byť formulácia dostatočne pružná, aby mohla zachytiť typizované spektrum situácií, jednaní a adresátov, ktoré chce zákon regulovať. Určitosti zákona je potom často docieľované až jeho výkladom či samotnou praxou, tieto prostriedky obsah normy konkretizujú a uspokojujú tak kľúčovú požiadavku istoty očakávania.

Dynamizmus je jedným zo základných vlastností práva. Je to schopnosť práva reagovať na aktuálne potreby vývoja spoločnosti. Teda ide o zmeny v práve. Pred tým, ako tieto zmeny majú byť uskutočnené, by si právna politika mala položiť otázku: Vyvážia výhody zmeny obtiažne spojené s ustálením nových pravidiel vo vedomí ľudí, ktorí majú tieto nové normy realizovať? Zmeny v platnom práve bývajú ale nevyhnutné v záujme spoločenského pokroku.¹⁵⁸

V súčasnej dobe je teda požiadavka, aby bolo právo stabilné, do istej miery konzervujúca. A to predovšetkým preto, že má vytvoriť poriadok v spoločnosti. Nestabilita, alebo inak nazvaná labilita práva, by mohla znamenať koniec práva. Na

¹⁵⁸ Boguszak, Jiří. Teória štátu a práva. Praha: Orbis 1967, s. 304

druhej strane sa právo ako spoločenský jav nemôže vyhnúť zákonitosti stále väčšieho a väčšieho pohybu, dynamike, alebo inak nazvané vývoji spoločnosti. Požiadavky na zmenu obsahu práva sú stále silnejšie. Stabilita práva je potom zaistená väčšou obecnosťou a dynamika väčšou aplikáciou. Tak ako to tvrdí aj Gerloch, cez uznanie nevyhnutnosti reakcie na spoločenský vývoj tu vyvstáva otázka, či je nová úprava objektívne nevyhnutná, či obstojí proti požiadavke stability práva, či vyváži nedostatky spojené s labilitou práva. Stabilná dynamika by sa tak mala nahradiť dynamickou stabilitou.¹⁵⁹

Právny systém by sa nemal a ani sa neuzatvára do seba, pred svojím okolím, teda nejakým sociálnym systémom, v ktorom funguje, ale reaguje na vývoj, na relevantnú dynamiku, na potreby. Dynamika právneho systému, alebo aj vonkajšia nerozpornosť, ako ju môžeme nazvať si podľa Prusáka vyžaduje, aby sa právny systém neuzatváral voči svojmu okoliu, ale naopak, aby voči nemu fungoval ako otvorený systém. Viac, či menej. Vďaka svojej otvorenosti potom tento právny systém reaguje na vývoj daného sociálneho systému a to vlastným vývojom. Ak by sa právny systém uzatvoril úplne pred sociálnym systémom, mohol by sa dostať do izolácie a automaticky potom do rozporu s potrebami, hodnotami a záujmami spoločnosti, skupín i jednotlivcov, ktorí v danej spoločnosti žijú. Je fakt, že otvorenosť právneho systému, či už je širšia alebo užšia je základným predpokladom vývoja tohto systému, ale právny systém by nemal zmenami právnych noriem reagovať na každú i sebemenšiu zmenu v oblasti sociálneho systému, pretože tým by sa stabilita systému narušila.¹⁶⁰

Právny systém, aby bol správne "fungujúci" by mal reagovať procesom tvorby práva na vývoj sociálneho systému ako som už spomínala. Ale pritom by si mal zachovať potrebnú stabilitu a tým aj zabezpečovať optimálnu mieru právnej istoty. Čo sa týka dynamiky a stability, tak mali by byť v rovnováhe. Ak by sa predsa právo menilo každý deň, nebolo by tým, čo má byť, teda právom, ktoré má vnášať do spoločnosti potrebnú dávku istoty. Ale na druhej strane, ak by potrebnú zmenu alebo zrušenie nejakej právnej normy bolo možné v spoločnosti dosiahnuť iba veľmi zložitou cestou a pri vynaložení neprimeraného úsilia, potom by sa podstatne znížila miera akceptácie práva a teda aj efektívnosť celého systému. A tak z tohto hľadiska

¹⁵⁹ Gerloch, Aleš. Teorie práva 3. [online]. Dostupné na <http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>.

¹⁶⁰ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 213

je dôležité, aby zavládla rovnováha medzi dynamikou noriem, stabilitou a nemennosťou určitých noriem, teda medzi prílivom inovovaných noriem do systému a odlivom neefektívnych noriem, teda nejakých noriem, ktoré už vyšli z používania, prípadne ktoré boli vývojom spoločnosti prekonané a zároveň aby normy efektívne, ktoré ochraňujú integritu spoločnosti a jej štátnu ideu a vyjadrujú základné ľudské práva a ostatné hodnoty, zotrvali.¹⁶¹

5.1. Kontinuita a diskontinuita štátu a práva

Je samozrejmé, že medzi právom a štátom existuje veľmi úzky vzťah. Nejaká vzájomná súvislosť. V histórii sa môžeme stretnúť s rôznymi prístupmi k riešeniu tohto vzťahu, teda vzťahu štátu a práva, pričom sa tu vyskytujú rôzne odpovede na otázku, ktorý z nich má prioritu. Či je právo produktom štátu, alebo je právo konštitutívnym komponentom vzniku štátu, respektíve aj otázka, či právo môže existovať aj bez štátu, alebo či platí známy výrok rímskeho filozofa Cicera, ktorý som spomínala už na začiatku diplomovej práce: "Ubi societas, ibi ius." (Kde je spoločnosť, tam je aj právo).

Odpoveď na dané otázky závisí od uhla pohľadu rôznych teórií, pričom vychádzame z 3 základných teórií, 3 základných typov riešenia tohto vzťahu:

- *Normatívna teória*
 - Táto teória kladie medzi štát a právo znamienko rovnosti. Podľa tejto teórie je právo iba súhrnom platných právnych noriem, ktoré tvorí výlučne štát a je s nimi identický. Preto ak niekto chce spoznať nejaký štát, na to aby ho vlastne spoznal potrebuje poznať jeho právny poriadok. Právo je teda normatívnou inštitúciou, kým štát je inštitúciou reálnou, javovou a obe môžu pôsobiť len spoločne. Preto nemôže existovať štát bez práva ani právo bez štátu a nemožno hovoriť ani o historickej prioritě jedného z nich, ako to bolo, pokiaľ ide o vzťah spoločnosti a štátu.

- *Sociologický smer*

¹⁶¹ Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 213 a násl.

- Podľa jeho predstaviteľov je to štát, štátna moc, ktorá určitým spoločenským vzťahom dáva či odoberá právny charakter, robí z nich vzťahy právne. Normy sú produktom spoločenských hodnôt uznávaných tou - ktorou spoločnosťou. Preto sú v spoločnostiach na rozdielnom stupni vývoja, prípadne v spoločnostiach, ktoré majú špecifické problémy, aj rozdielne právne normy, teda rozdielny obsah práva.
- *Koncepcia priority práva nad štátom*
 - Podľa nej je právo zdrojom, prostriedkom, i obmedzovateľom moci štátu a každé uplatnenie moci štátu musí mať právny základ. Táto koncepcia pramení v prirodzeno-právnych (iusnaturalistických) teóriách, ktoré vychádzajú z duality prirodzeného a pozitívneho – platného práva. Pretože ľuďmi vytvorené pozitívne právo ma byť v súlade s univerzálnym platným prirodzeným právom, má byť prirodzeným právom viazaný aj štát. Z tohto prirodzeno-právneho postulátu vychádza aj právny pozitivismus, kde myšlienka viazanosti štátu právom ústi do koncepcie právneho štátu.¹⁶²

Kontinuita a diskontinuita. Spojitosť a nespojitosť. Plynulosť a jej pravý opak. Kontinuita práva svedčí o jeho stabilite. Diskontinuita naopak zasa charakterizuje chaos a narušenie poriadku. Podľa Gerlocha rozlišujeme formálnu a materiálnu kontinuitu, resp. diskontinuitu.

- *formálna* – ide o kontinuitu, ktorá je v prameňoch práva, v právnych inštitúciách. Tu nedochádza k nejakým náhlym zlomom, nemôže dôjsť k zrušeniu všetkých právnych predpisov (keby sme si mali predstaviť totálnu diskontinuitu, tak to iba veľmi obtiažne),
- *materiálna* – ide o kontinuitu založenú na hodnotových základoch práva. Materiálna diskontinuita môže znamenať nejaký posun hodnotového základu práva – tento posun sa potom prejaví v obsahu práva, v zmene Ústavy či iných dôležitých zákonov. Materiálna diskontinuita je odklonom od

¹⁶² Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995, s. 16

materiálnych východisiek práva, nemusí hneď automaticky znamenať deštrukciu právneho poriadku.¹⁶³

Ako hovorí ďalej Gerloch "z bezprávia právo nevznikne"¹⁶⁴ (ex iniuria ius non oritur). Právo vzniká z práva. Preto aj právni teoretici súhlasia s kontinuitou vo vývoji práva, pretože podľa práva potom vzniká nové právo. Ale keď sa právo stane bezpráviem, nie je správne a nemalo by sa na toto právo nadväzovať.

V takej najabsurdnejšej situácii, keby sme nadväzovali na bezprávie, mohlo by dôjsť k revolúcii, k ekologickej havárii. Právo by prestalo úplne pôsobiť. Je nutné riadiť sa novými pravidlami, ktoré vytvára už existencia tej danej skutočnosti. Realita potom začne vytvárať nové pravidlá. Táto situácia však podľa Gerlocha môže nastať až pri "absolútnej disfunkcii právneho systému".¹⁶⁵

5.2. Vzťah práva a spoločenských javov

Na začiatok by som rada vymedzila pár pojmov.

Sociálna deviácia. Pojem, o ktorom sa v súčasnej dobe veľmi diskutuje. Môžeme ju charakterizovať ako nejakú odchýlku od spoločenskej normy alebo skupiny noriem, nerešpektovanie požiadaviek, ktoré na individuum alebo skupinu kladie určitá norma alebo súbor noriem.

Negatívne sociálne javy. Týmto pojmom sú označované nežiaduce sociálne procesy, napr. rast počtu rozvodov či pokles pôrodnosti.

Protispoločenské správanie – zámerné, alebo nezámerné chovanie narušujúce ekonomické a politické záujmy a morálne základy spoločnosti. Obsahuje jednoznačne zápornú charakteristiku chovania – na rozdiel od sociálnej deviácie, ktorá môže byť i pozitívna.

¹⁶³ Gerloch, Aleš. Teorie práva 3. [online]. Dostupné na <<http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>>.

¹⁶⁴ Gerloch, Aleš. Teorie práva 3. [online]. Dostupné na <<http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>>.

¹⁶⁵ Gerloch, Aleš. Teorie práva 3. [online]. Dostupné na <<http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>>.

Protiprávne jednanie je pojem užší ako sociálna deviácia, vzťahuje sa k *jednaniu*, ktoré je v rozpore s právnou normou.

Anómia vyjadruje stav, keď prestávajú platiť zákony. Ide o kritický stav v spoločnosti, ktorý je charakterizovaný nejasnosťou, neistotou a nesúdržiteľnosťou alebo absenciou pravidiel a noriem, podľa ktorých sa má riadiť chovanie členov spoločnosti.

Sociálna patológia vymedzuje nezdravé, nemorálne, všeobecne nežiaduce spoločenské javy, tzn. pre spoločnosť najnebezpečnejšie, negatívne sankcionované formy deviačného chovania. Zameriava sa hlavne na štúdium príčin jej vzniku a existencie.¹⁶⁶

5.2.1. Sociálna deviácia a právo

Z vyššie uvedených základných definícií a na základe porovnávacích schopností a možností môžem teraz charakterizovať deviáciu. Je to pojem

- *široký* – neuvádza konkrétne normu, od ktorej sa odchyľuje,
- *neutrálny* – nehovorí o tom, či smer odchýlky je pozitívny alebo negatívny,
- *emocionálne indiferentný* – nehovorí o tom, či konkrétne deviačné chovanie je dobré alebo zlé.¹⁶⁷

Každá spoločenská norma má štrukturálny prvok, ktorým je sankcia. Z toho potom vyplýva, že táto norma predpokladá možnosť svojho porušenia. Kde teda nie je norma, nie je ani deviácia. A funguje to aj naopak. V rámci fungovania spoločnosti existuje nejaký nepísaný tolerančný limit, ktorý je variabilný v čase a priestore a to preto, že žiadna norma alebo skupina noriem nie je dodržiavaná úplne presne. Takým typickým príkladom je tolerancia alkoholu, ktorá je rôzna v rôznych spoločenských skupinách a pohybuje sa od prísneho zákazu sankcionovaných právnymi normami až po zhovievavú spoločenskú ľahostajnosť voči alkoholizmu.

Niektorí autori rozlišujú pozitívne a negatívne deviácie. Okrem tohto delenia poznáme delenie deviácií na primárne a sekundárne. A najrozšírenejším je delenie deviácie podľa typu porušenej normy, napr. právne, mravné, náboženské. Z

¹⁶⁶ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 66 a násł.

¹⁶⁷ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 66 a násł.

právneho hľadiska je veľmi dôležité delenie spojené ako s objektom, tak so sociálnou stránkou deviácie, podľa ktorého rozlišujeme:

- úmyselné chovanie,
- nedbalostné chovanie.

Úmyselné chovanie predstavuje pre spoločnosť najväčšie nebezpečie a je možné rozdeliť ho na dve skupiny:

- orientované na vonkajšie prostredie – trestné činy, priestupky,
- chovanie orientované k jednotlivcovi samému – alkoholizmus, drogová závislosť, samovražda.¹⁶⁸

Sociálna deviácia nemusí byť automaticky pre spoločnosť iba dysfunkčná, v určitých prípadoch môže práve nastať opak. Napríklad veľmi často sa stáva, že ľudí prichádzajúcich s novými myšlienkami spoločnosť často pokladá za deviantov, zosmiešňuje ich, ba aj trestá a akceptuje ich až po čase, keď sa zmenia spoločenské normy a vzory správania. Častokrát sa to potom deje aj zásluhou týchto "deviantov". Niektoré druhy deviácie môžu prispieť k zmene noriem a vzorov správania aj nepriamo. Napríklad zvyšovanie počtu narkomanov núti spoločnosť, aby hľadala príčiny tohto javu a prijala opatrenia na jeho minimalizáciu, ako aj spresnila, či zmenila normy, ktoré sa na narkomániu vzťahujú.¹⁶⁹

Sociálna deviácia je charakterizovaná ako odchýlka od normy. Avšak i samostatné spoločenské normy môžu byť deformované, ich deformácia či malá efektívnosť sa môže stať prvkom samotného procesu sociálnej deviácie.

Deformácia spoločenskej normy potom môže byť spôsobená:

- odtrhnutím normy od konkrétnej historickej reality,
- nestabilitou alebo neurčitosťou normy,
- oslabením jej faktickej aplikácie (bezrestnosť tých, ktorí ju porušujú).¹⁷⁰

¹⁶⁸ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 68 a násl.

¹⁶⁹ Sopóci, J., Búzik, B.: Základy sociológie. 1. vyd., Bratislava: SPN 1995, s. 47

¹⁷⁰ Hungr, Pavel a kol.: Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 70 a násl.

5.2.1.1. Kriminalita

Kriminalitu je možné charakterizovať ako trestné chovanie alebo chovanie kriminálne vyjadrené súhrnom trestných činov, ktoré úmyselne alebo z nedbanlivosti spáchali trestne zodpovední páchatelia na určitom území a v určitom časovom období. Trestné právo stanovuje, aké protispoločenské chovanie je považované za trestné činy, popr. za ďalšie kategórie deliktov stíhaných súdnymi orgánmi.¹⁷¹

Kriminalita vzniká v prípade, že v spoločnosti sú rozpory a značné nedostatky. Dôležitú úlohu tu hrajú aj osobné rysy páchatel'ov.

Pri rozbere príčin kriminality Pavel Hungr vychádza z troch hľadísk. Poukazuje pritom na

- *biogénne hľadisko* – ide o súhrn genetických dispozícií jedinca,
- *psychogénne hľadisko* – prejavuje sa v konflikte osobnosti s okolitým prostredím.,
- *sociálne hľadisko* – súvisí so spoločenskými vzťahmi, ich zmenami, životnými podmienkami jednajúceho ale taktiež s tým, ako sa sociálne vzťahy dotýkajú jednotlivca. Predovšetkým v súčasnej dobe je konflikt medzi individuálnymi a spoločenskými záujmami, ktoré sú reprezentované predovšetkým právnou normou. Vzniká hlavne v tých prípadoch, keď spoločnosť nie je schopná zabezpečiť pre jednotlivca uspokojenie jeho rozumných potrieb alebo vtedy, keď právna norma umožňuje uspokojovanie individuálnych potrieb iba čiastočne.¹⁷²

5.2.2. Sociálna kontrola

Sociálna kontrola je súhrnný pojem pre všetky mechanizmy, ktoré majú zabezpečovať poriadok a stabilitu v spoločnosti. Nedostatok sociálnej kontroly ohrozuje spoločnosť rozpadom a chaosom, jej nadbytok prináša nežiaduci totálny dohľad nad spoločnosťou. Cieľom sociálnej kontroly podľa Hungra nie je

¹⁷¹ Zákon č. 300/2005 Zb., trestný zákonník, v znení neskorších predpisov

¹⁷² Hungr, Pavel a kol. Sociológia práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 72

minimalizovať alebo maximalizovať pôsobenie určitého javu, ale nájsť prijateľné optimum.¹⁷³

Pod pojmom kontrola sa vo všeobecnosti myslí dozor nad tým, či sa nejaká činnosť uskutočňuje správne a či výsledky zodpovedajú kladeným požiadavkám. Sociálna kontrola je chápaná predovšetkým ako nejaký sociálny proces, pri ktorom sú ľuďom ponúkané určité štandardy a sociálne vzorce správania. Problém sociálnej kontroly riešila predovšetkým americká sociológia, v ktorej sa úvahy o sociálnej kontrole vyznačujú nielen meniacim sa pojmami a nedôsledným používaním tohto termínu, ale i nepresnou definíciou a nejednotnými kritériami pri klasifikácii prostriedkov sociálnej kontroly. V dnešnej dobe pojem sociálna kontrola zahŕňa postavenie voči jedincovi a jedinca voči spoločnosti.¹⁷⁴

Problematika kontroly odkazuje v oblasti moci, lebo moc znamená schopnosť kontrolovať dianie. Mať moc v určitej oblasti znamená byť schopný riadiť, regulovať, teda kontrolovať túto oblasť. Práve v americkej literatúre sa stáva, že pojem moc je nahradený pojmom kontrola. Moc je akoby predpoklad, prostriedok i výsledok sociálnej kontroly.

Sociálnu kontrolu rozoberal v knihe *Social control* i americký ekonóm, psychológ a sociológ Edward Alsworth Ross. Ross sa na pojem sociálna kontrola pozeral oveľa širšie, ako tomu bolo skôr, keď dochádzalo ku špecializácii na pojem ako taký. Ross tým, že chápal spoločnosť nominalisticky, ako súhrn indivíduí, sociálna kontrola sa mu javila ako spôsob, ako stmeliť spoločnosť, zámerne spoločensky ovládať jednotlivcov a ich skupiny, aby v záujme celku boli zmierené ich rozpory a oslabené púta, ktoré viažu indivíduá do menších skupín. Ross popisuje pritom stabilitu spoločnosti, primitívnej spoločnosti, ktorá bola inštinktívna, pretože spočívala v prvotných pocitoch, ktoré spôsobovali, že prostriedky spoločenskej kontroly – morálka, náboženstvo, právo – neboli od seba odlišené. Ale neskôr, s rozvojom neosobných spoločenských vzťahov, pre ktoré je charakteristický zmluvný charakter, sa tieto inštinkty oslabujú a ich úlohu regulátora zachovania tejto spoločenskej a právnej stability preberá inštitút kontroly.¹⁷⁵ No a právo je podľa Rossa ten najdôležitejší prostriedok sociálnej kontroly, je stabilizátorom. Ako píše vo

¹⁷³ Hungr, Pavel a kol. Sociológie práva. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 72

¹⁷⁴ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina: Sociológie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 195 a násl.

¹⁷⁵ Večeňa, Miloš, Urbanová, Martina: Sociológie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 195 a násl.

svojej knihe, právo je *"vysoko špecializovaným a dokonalým nástrojom spoločenskej kontroly."*¹⁷⁶

¹⁷⁶ Ross, E.A. Social Control. New York: Macmillan, 1912, s 149 a násl.

6. Záver

V mojej diplomovej práci som sa venovala právu a spoločnosti. Teda predovšetkým vzťahu týchto dvoch "pojmov". Dospela som pritom k záveru, že je možné, i keď veľmi obtiažne definovať, čo do sféry práva patrí. Predovšetkým tým, že som si vymedzila sféru slobody,

Oveľa jednoduchšie to už bolo v prípade spoločnosti. Faktom je, že človek nežije na svete sám, ale práve v spoločenstve s inými ľuďmi. Týmto je potom daný predpoklad existencie určitých vzťahov, ktoré sú regulované spoločenskými (právnymi) normami. Spoločnosť ako taká vytvára normy za pochodu a je neopodstatnené od nej očakávať, že by takto nečinila. Bolo by to proti prirodzenosti človeka. Človek, resp. spoločnosť musí vytvárať systémy spoločenských pravidiel. Normy v nej obsiahnuté môžu byť zlé, legitímne, či oktrojované, ale musia byť vždy.

Jednoznačne je možné uviesť, že pre spoločnosť je právo ako normatívny systém úplne nenahraditeľné. Vychádza z jeho jedinečnosti v rámci štátu a z toho vyplývajúcich vlastností. Právo je nutným regulátorom spoločenských vzťahov. Ale nasledovať právo iba preto, že je "právom", mi príde prehnané. Aby som právo mohla rešpektovať, aby som ho mohla "ctiť" ako autoritu, potrebujem, aby som si ho mohla vážiť. Aby sa samo o sebe správalo že, si tu moju úctu skutočne zaslúži.

Nie je ľahké byť zákonodarcom, ale každý z nás má v sebe nejakú mieru. Mieru, ktorou vie určiť, čo je správne a čo nie. Čo je nutné regulovať zákonmi a čo by bolo dobré ponechať na vôli a posúdení jednotlivcov.

Zoznam použitej literatúry

Primárne zdroje

1. Čermák, V. Otázka demokracie. Hodnoty, normy a inštitúcie. IV. diel. Olomouc: Olomouc 1999
2. Von Ihering, Rudolf. Boj za právo. Bratislava: Kaligram 2009
3. Prusák, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995
4. Prusák, Jozef. Právo v spoločnosti. Bratislava: Obzor 1980
5. Maršálek, Pavel. Právo a spoločnosť. Praha: Auditorium 2008
6. Gerloch, Aleš . Teorie práva, Dobrá Voda u Pelhřimova : Aleš Čeněk, 2000
7. Přibáň, Ján. Sociologie práva. Praha: Sociologické nakladatelstvo 1996.
8. Harvánek, Jaromír. a kol. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008
9. Knapp, Viktor. Teorie práva. Praha: C.H. beck, 1995
10. Boguszak, Jíří. Teória štátu a práva I. Praha: Orbis 1967
11. Večeřa, Miloš., Urbanová, Martina. Sociologie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006
12. Hungr, Pavel a kol. Sociologie práva. Brno: Masarykova univerzita 1992
13. Čermák, Vladimír. Společnost, spravedlnost a právo. Olomouc: Olomouc 2003

Sekundárne zdroje

1. Neubauer, Zdeněk. Štátoveda a teorie politiky. 2. vydanie. Praha: Slon 2006
2. Alexy, Robert.: Pojem a platnosť práva. Bratislava: Kaligram, 2009
3. Platón: Zákony. Praha: Oikoymenh 1997, s. 150
4. Svoboda, Emil: Ethické a sociální základy práva občanského. Praha: Prometheus 1995.
5. PŘIBÁŇ, Jiří. Několik poznámek k sociologii práva. Sociologický časopis 28, 1992, č. 6
6. Prusák, Jozef. Teoria prava. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK 1995.

7. Kerimov, D.A.: Filozofické problémy práva. Praha: Panorama 1979.
8. Lenin, Vladimír Iľič.: Spisy. Sv. 38. Praha, SNLP 1960,
9. Buchanan, James M.: Hranice slobody medzi anarchiou a Leviatanom. Bratislava. Archa 1996.
10. Mill, J.S.: O slobode. Bratislava: Kaligram 1995
11. Machalová, T. In Harvánek, J. a kol. Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008
12. Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teória práva. Praha: 2004
13. Knapp, Viktor. Teória práva. Praha: C.H.Beck, 1995
14. Scruton Roger. Slovník politického myslenia. Atlantis 1999
15. Le Fur, L. Nástin medzinárodného práva verejného. Praha 1935
16. Kelsen, Hans. Ryzí nauka právní. Brno: Masarykova univerzita 2000.
17. Kutchinsky, B.: The Legal Consciousness: A Survey of Research on Knowledge and Opinion about Law. In Podgórecki, A. (ed.) Knowledge and Opinion about Law. London. Martin Robertson, 1973
18. Aubert, Vilhelm. Sociology of Law. Harmondsworth, Middlesex. Penguin Books, 1969
19. Kojder, Andrzej. Dwa rodzaje wiedzy o społecznej znajomości prawa: spekulatywne i empiryczne. Studia sociologiczne. 1972. č. 2.
20. Cotterrell, R.: The Sociology of Law. An Introduction. London, Dublin. Edinburgh: Butterworths, 1992.
21. Hayek, Friedrich. A. Právo, zákonodarství, sloboda. Praha. Academia 1991
22. Weinberger, O. Norma a instituce. Brno : Masarykova univerzita, 1995
23. Weber, Max. Wirtschaft und Gesellschaft. Tubingen: J.C.B. Mohr. 1922
24. Kelsen, Hans. Allgemeine Staatslehre. Berlin: Springer Verlag 1925
25. Marx, Karl., Engels, Friedrich. Manifest komunistické strany. Praha. Svodoba 1951
26. Bárány Eduard. Moc a právo. Právny obzor 1996
27. Harvánek, Jaromír a kol. Právní teorie. Brno: Iuridica Brunensia. 2008
28. Durozoi, G., Roussel, A. Filozofický slovník. Praha: EWA Edition. 1994
29. Canetti, Elias. Masa a moc. Praha: Academia 2007
30. Říman, J. a kol. Malá československá encyklopédia. Praha: Československá akademie vied, 1987
31. Hoetzel, J. a Weyr, F. a kol.: Slovník veřejného práva československého. Brno: Rovnost' 1948

32. Boguszak, Jiří. Teoria státu a práva. Praha: Orbis 1967
33. Balandier, Georges. Politická antropologia. Praha: Dauphin. 2000
34. Luhman, Niklas: Sociálne systémy. Brno: CDK 2006
35. Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. Rímske právo. Praha: C.H.Beck. 1995
36. Hanel, J. J. Všeobecná právo - i štátoveda. Praha: J. Otta. 1909
37. Rehbinder M. Rechtssoziologie. Berlin: de Gruyter, 1977
38. Miller, David a kol.: Blackwellova encyklopédia politického myslenia. Brno: Barrister & Principal, 2003
39. Misses, Ludvig, von. Liberalizmus. Praha: Liberálny inštitút. Centrum liberálnych štúdií, Ekopres, s.r.o. 1998
40. Gray, John. Liberalismus. Praha: Občanský institut, 1999
41. Hungr, Pavel. a kol. Sociologie práva. Brno: Masarykova univerzita 1992
42. Ross, E.A. Social Control. New York: Macmillan, 1912
43. Sopóci, J., Búzik, B. :Základy sociológie. Bratislava: SPN 1995

Právne predpisy

1. Zákon č. 94/1963 Zb., o rodine, v znení zákona č. 365/2005
2. Zákon č. 543/2002 Z.b., o ochrane prírody a krajiny, v znení neskorších predpisov
3. Zákon č. 300/2005 Zb., trestný zákonník, v znení neskorších predpisov

Internetové zdroje

1. Petícia za zrušenie zákona o vlastníctve [online]. CHANGENET, Dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=462241>
2. Návrh vlasteneckého zákona [online]. Dostupné na www.sns.sk <<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3436213,00.html>
3. Najhlúpejšie zákony sveta [online]. Dostupné na http://ghandi.blog.sector.sk/blogclanok/2210/najhlupejsie_zakony_sveta.htm

4. Přibáň, Jiří. Legitimita práva, intimita a "infikce" [online]. Dostupné na http://sreview.soc.cas.cz/uploads/79123f684b54c5cba45f1398b8387ccc8a160eee_265_145PRIBA.pdf.
5. Loutocký, V. Je právo spravodlivé? [online]. Dostupný na <http://ireferaty.lidovky.cz/337/3858/Je-pravo-spravedlive>.
6. Slovník cudzích slov [online]. Dostupný na <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/legalita-x-legitimita>.
7. Gerloch, Aleš. Teorie práva 3. [online]. Dostupné na <http://www.google.sk/search?source=ig&hl=sk&rlz=&=&q=1.+R%C5%AFzn%C3%A9+p%C5%99%C3%ADstupy+k+pr%C3%A1vu+%28Gerloch%29&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google>.
8. Časopis Ďalekohľad. [online]. Dostupné na <http://www.infovek.sk/predmety/enviro/casopis/cislo2006-07.pdf>

Abstrakt

Právo je určitý regulatívny systém v spoločnosti, v ktorej žijeme. Závisí od druhu spoločnosti, od štátu, kde sa táto spoločnosť nachádza a predovšetkým na globálnom psychickom vývoji tejto spoločnosti, do akej miery je právo v tejto spoločnosti regulované.

Právo a zákony v ňom uplatňované môžeme posudzovať ako vhodné a nevhodné. Ako dobré a zlé. Zákony, ktoré ovládajú život väčšiny dnešných ľudí. Zodpovedajú za rozšírený, snáď dokonca i všeobecne zdieľaný pocit istoty či neistoty.

Pre zjednodušenie môžeme základné princípy právneho štátu prirovnáť ku ktorejkoľvek kolektívnej hre na profesionálnej úrovni. Aby takáto hra dávala zmysel, musia existovať jej jasné pravidlá, vrátane rozmeru ihriska, a ochota hráčov takéto pravidla dodržiavať. Ale aby boli hráči vôbec ochotní pravidlá dodržiavať, musia byť presvedčení, že dávajú zmysel, že sú spravodlivé a že sú vynútiteľné. Je preto potrebné mať nielen férového rozhodcu, ale musí existovať aj nejaká možnosť odvolať sa proti prípadným zlým rozhodnutiam. Zároveň musí existovať dôveryhodná inštitúcia, ktorá pravidla hry stanovuje a vyberá rozhodcov. A potom iba ak hráči veria, že takéto inštitúcie sú nielen spravodlivé ale i kontrolovateľné, môžu cítiť, že hra dáva zmysel.

Je nutná regulácia spoločnosti prostredníctvom zákonov. Ak však v spoločnosti existujú zbytočné zákony, tieto môžu iba oslabovať tie nevyhnutné. Tie akoby potom strácali tiež na význame.

V tejto práci som prišla k záveru, že prirodzené právo nás učí, ako žiť. Je však na nás, do akej miery toto právo využívame. Či sa ním necháme obmedzovať, alebo ho berieme ako výhodu.

Poriadok v spoločnosti je dôležitý. Túto dôležitosť si však začíname uvedomovať až keď sa stratil, alebo keď sa stráca. Chceme, aby spoločnosť, v ktorej žijeme, bola pokojná. Aby sa mala dobre. Aby prosperovala. No my sami pre to robíme veľmi málo. Ak v spoločnosti existuje zlo, je veľmi málo pravdepodobné, dokonca by som mohla povedať, že by sme žili v dezilúzii, ak by sme si mysleli, že toto zlo môže byť vyliečené zákonmi.

Abstrakt

The law is definite regulatory sytem in society we live in. It depends on the type of society, the goverment in which this society is located and first of all on global psychological development of global society, to what measure is law in society like this regulated.

Law and the laws it applied can be considered as suitable and unsuitable. As good and bad. Laws that control the lives of most people today. Responsible for the widespread, perhaps even universally shared feeling of certainty or uncertainty.

For simplicity we can compare basic rules of law state to any collective game at the professional level. To avoid this game makes no sense, it must have clear rules, including the size field, and players' willingness to comply with such rule. But to make players willing to follow the rules, they must be convinced that it make sense that they are fair and they are enforceable. It is therefore necessary to have not even fair judge, but there must be an opportunity to appeal against any bad decisions. It must be a credible institution that rule the game down and select the judges. And then only if the players believe that such institutions are not only fair but also governable, may feel that the game makes sense.

It is required regulation of society by the laws. However, if there are any redundant laws in society, I think that then they only weaken the inevitable. In this work I came to the conclusion that natural law teaches us how to live. But it is up to us to what extent we use the law. Shall we let him restrict us, or we take advantage.

Order in society is important. This importance, however, we are beginning to realize when we are losing it or if it is lost. We want the society in which we live to be peaceful. In order to be good. To be benefited. But for ourselves we are doing very little. If there is an evil in this society, it is very unlikely, I could even say that we were living in disillusion if we thought, that this evil can be cured by laws.

Zoznam kľúčových slov v slovenskom jazyku

Právo; spoločnosť; nezmyselné zákony; sloboda, rovnosť, spravodlivosť v práve; legitimita; moc.

Zoznam kľúčových slov v anglickom jazyku

Law; society; absurd laws; equality, equity, legitimacy in the law; legitimacy; power.